

**M A S A R Y K O V A
U N I V E R Z I T A**

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Zavinění a jeho význam v odpovědnostních vztazích

Diplomová práce

KATEŘINA ŠEVČÍKOVÁ

Vedoucí práce: JUDr. Lenka Dobešová, Ph.D.

Katedra občanského práva
obor Právo

Brno 2020

Bibliografický záznam

Autor:	Kateřina Ševčíková Právnická fakulta Masarykova univerzita Katedra občanského práva
Název práce:	Zavinění a jeho význam v odpovědnostních vztazích
Studijní program:	Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Vedoucí práce:	JUDr. Lenka Dobešová, Ph.D.
Rok:	2020
Počet stran:	69
Klíčová slova:	Zavinění, objektivní odpovědnost, subjektivní odpovědnost, podmínky vzniku občanskoprávní odpovědnosti, občanskoprávní odpovědnost, občanské právo

Bibliographic record

Author: Kateřina Ševčíková
Faculty of Law
Masaryk University
Department of Civil Law

Title of Thesis: The Fault and its Relevance to the Responsibilities

Degree Programme: Law and Legal science

Field of Study: Law

Supervisor: JUDr. Lenka Dobešová, Ph.D.

Year: 2020

Number of Pages: 69

Keywords: Fault, strict liability, fault liability, conditions of civil liability, civil liability, civil law

Abstrakt

Pro vznik občanskoprávní odpovědnosti zákon vyžaduje existenci a prokázání několika prvků, přičemž pouze jeden z nich bychom mohli označit jako subjektivní. Řeč je o zavinění. Přesto civilní právo stanovuje různé formy objektivní odpovědnosti, pro kterou je typický odklon od nutnosti zavinění dokázat. Tato diplomová práce si klade za cíl zejména popsat roli zavinění v občanskoprávních odpovědnostních vztazích a dále zabývat se vhodností a spravedlností konceptu objektivní odpovědnosti, tedy odpovědnosti bez zavinění.

Abstract

The Civil Code requires the existence and proof of several elements to establish civil liability. There is just one that could be described as subjective. It's about fault. In spite of this fact civil law provides various forms of strict liability, which is characterized by a departure from the need to prove fault. This diploma thesis deals with the fault and its relevance to the responsibilities. Moreover it provides a reflection on the suitability of strict liability in civil law.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **Zavinění a jeho význam v odpovědnostních vztazích** zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 29. června 2020

.....
Kateřina Ševčíková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Lence Dobešové, Ph.D. za vedení diplomové práce a zejména vstřícný a ohleduplný přístup. Poděkování patří také mé rodině za velkou podporu nejen v souvislosti se závěrečnou prací, ale i během celého studia.

Obsah

Seznam pojmů a zkratek	13
Úvod	15
1 Zavinění	17
1.1 Pojem zavinění a jeho vymezení v oblasti soukromého práva	17
1.2 Formy	19
1.2.1 Úmysl.....	19
1.2.2 Nedbalost.....	20
1.3 Presumpce nedbalosti.....	22
1.4 Subjektivní versus objektivizované pojetí	24
2 Odpovědnost v občanském právu	27
2.1 Pojem občanskoprávní odpovědnosti a její postavení v systému právních odpovědností	27
2.2 Funkce.....	29
2.2.1 Reparační funkce	29
2.2.2 Satisfakční funkce.....	29
2.2.3 Represivní funkce	30
2.2.4 Preventivní funkce	30
2.3 Předpoklady vzniku.....	31
2.3.1 Protiprávní čin.....	32
2.3.2 Následek protiprávního jednání	33
2.3.3 Příčinná souvislost mezi jednáním a následkem	34
2.3.4 Zavinění.....	35
2.4 Druhy.....	35
2.4.1 Kontraktní a deliktní	35
2.4.2 Odpovědnost za škodu, za vady, za prodlení	36

2.4.3	Objektivní a subjektivní odpovědnost.....	37
2.4.4	Za majetkovou a nemajetkovou újmu	37
2.5	Povinnost k náhradě újmy	38
2.5.1	Povinnost nahradit škodu.....	38
2.5.2	Povinnost nahradit nemajetkovou újmu.....	39
3	Význam zavinění v občanskoprávních odpovědnostních vztazích	41
3.1	V průběhu 19. a 20. století	41
3.1.1	Historický vývoj občanskoprávní kodifikace od začátku 19. století	41
3.1.2	ABGB.....	44
3.1.3	OZ 1950	46
3.1.4	OZ 1964	48
3.2	V duchu aktuální právní úpravy	50
3.2.1	význam rozlišování jednotlivých forem zavinění	53
3.2.2	popis a analýza zavinění v různých odpovědnostních vztazích	54
4	Současná německá právní úprava soukromoprávní odpovědnosti	58
	Závěr	62
	Použité zdroje	65
	Monografie	65
	Články.....	67
	Judikatura	67
	Internetové zdroje.....	69
	Právní předpisy	69
	Zákony	69
	Ostatní	69

Seznam pojmů a zkratk

NS	– Nejvyšší soud České republiky
OZ	– Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZ 1964	– Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZ 1950	– Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TrZ	– Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ObchZ	– Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
LZPS	– Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
ABGB	– Rakouský občanský zákoník z roku 1811 (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch)
BGB	– Německý občanský zákoník z roku 1896 (Bürgerliches Gesetzbuch), ve znění pozdějších předpisů
PETL	– Principles of European Tort Law
TOS	– Trest odnětí svobody

Úvod

Poslední rozsáhlá rekodifikace českého občanského práva účinná od roku 2014 přinesla zásadní změny mj. v odpovědnostních vztazích. Je nesporné, že oblast občanskoprávní odpovědnosti zastává v systému civilního práva (a právního řádu vůbec) podstatnou a nezastupitelnou roli, zejména při předcházení vzniku škody, případně při posuzování nároku na její náhradu. Jako taková je z mého pohledu hodna pozornosti právnické obce, která jí je věnována. Úprava tohoto institutu prošla za dobu své dlouhé existence nespočtem změn a je častým předmětem odborných diskusí.

S novým občanským zákoníkem přišla v první řadě změna v terminologii v podobě zavedení obecného pojmu újma, která může být charakteru majetkového i nemajetkového. Zákonomárci dále zrušil jednotu civilního deliktu, když pro případy porušení smluvní povinnosti zavedl objektivní odpovědnost. Případný škůdce je tak k náhradě újmy povinen bez ohledu na zavinění.

Názory odborné veřejnosti se na koncepci objektivní odpovědnosti u smluvních deliktů různí. Zatímco někteří považují zpřísnění postavení škůdce/dlužníka za žádoucí a opodstatněné, jiní jej kritizují a často zdůrazňují nezbytnost zařazení zavinění (případně jiného subjektivního prvku) mezi podmínky vzniku odpovědnostního vztahu. I tyto debaty vedou k zamyšlení nad významem požadavku zavinění pro vznik odpovědnosti.

Zavinění lze v české úpravě označit za jediný subjektivní prvek, který je podmínkou pro vznik občanskoprávní odpovědnosti a jako takový má podle mého názoru své dobré opodstatnění. Některé zahraniční civilní kodexy upravují i další subjektivní požadavek (předvídatelnost),¹ ale tento autor v OZ nezavedl. Nabízí se tedy otázka, zda úprava vzniku odpovědnosti postavená na ryze objektivních prvcích nemůže v některých případech vést k nespravedlivým rozhodnutím. Podle mého názoru může koncept objektivní odpovědnosti v jistých konkrétních případech

¹ S institutem předvídatelnosti hojně pracoval i ObchZ (např ust. § 631 odst.), přestože se zákonodárci při tvorbě OZ v tomto předpisu v souvislosti s odpovědností za výsledek inspiroval, koncept nepředvídatelnosti do nového civilního kodexu nepřejal.

obstát, avšak taková úprava vyžaduje ze strany zákonodárce nutnou dávku opatrnosti.

Výše zmíněné úvahy byly důvodem pro volbu této problematiky jakožto tématu diplomové práce, avšak k jejímu vypracování přistupuji komplexněji. Jelikož jádrem práce je zavinění, považuji za žádoucí věnovat úvodní kapitolu představení právě tohoto institutu. V druhé kapitole se věnuji občanskoprávní odpovědnosti, která v této souvislosti zastává podobně nemalou roli. Třetí kapitolu si dovoluji označit jako jádro celé práce, o čemž vypovídá její název „*Význam zavinění v občanskoprávních odpovědnostních vztazích*“. Tato část přitom vykazuje dvě podkapitoly. V první z nich popisuji historický vývoj úpravy civilní odpovědnosti na našem území se zaměřením na prvek zavinění v 19. a 20. století a ve druhé se zamýšlím nad rolí zavinění v úpravě aktuální. Nakonec poskytuji exkurz do úpravy sousedního Německa a podrobuji ji srovnání s kodifikací českou.

Během přípravné fáze v podobě studia pramenů mi na mysli vystaly další otázky, nad kterými se v práci zamyslím:

- Mohu roli zavinění v občanském právu srovnat s jeho místem v právu trestním, se kterým je tento institut neodmyslitelně spjatý?
- Jaký praktický dopad má rozlišování jednotlivých forem zavinění?
- Kde je hranice mezi jednáním nezaviněným a zaviněným?
- Lze charakterizovat vztah mezi objektivní a subjektivní odpovědností jako protichůdný?
- V jakých ohledech se český zákonodárce při tvorbě OZ inspiroval německým civilním kodexem?

Cílem této práce je tedy vystihnout význam zavinění v aktuální české úpravě, a to jak v obecné rovině, tak i v některých jednotlivých zvláštních skutkových podstatách a případně toto doplnit vlastním názorem. V neposlední řadě mám ambici zodpovědět výše položené otázky. Za tímto účelem jsem volila zejména analytickou, syntetickou a komparační metodu zpracování.

1 Zavínění

Vzhledem ke skutečnosti, že jádrem mé diplomové práce je role zavínění v občanskoprávních odpovědnostních vztazích, považuji za vhodné se v první kapitole věnovat vymezení samotného pojmu zavínění a jeho postavení v oblasti soukromého práva. Přiblížím jeho jednotlivé formy a zaměřím se na vybraná ustanovení OZ vztahující se k tématu, konkrétně na presumpci nedbalosti a požadovanou úroveň opatrnosti. Nebudu přitom vycházet pouze z předpisu, nýbrž se nad problematikou zamyslím v širších souvislostech. Poskytnu tak například srovnání úpravy současné s předešlou, případně nastíním i koncept zahraničních právních řádů.

1.1 Pojem zavínění a jeho vymezení v oblasti soukromého práva

Zatímco z hlediska etiky bychom zavíněním rozuměli totéž, co vinou nebo také hříchem, teorie práva jej chápe jako vnitřní psychický vztah škůdce k jeho jednání a následkům tohoto jednání.² Vesměs shodnou definici nám poskytuje i judikatura. NS například konstatoval, že „zavínění lze charakterizovat jako psychický vztah jednajícího ke svému jednání, které je protiprávní, a ke škodě jako následku takového jednání.“³

V českém právním řádu se s tímto institutem setkáváme napříč jednotlivými odvětvími. Výrazná je vazba s právem trestním, správním, občanským, nelze opominout ani spojitost s právem pracovním. Je tak zřejmé, že se problematikou zabývá jak právo veřejné, tak i soukromé, přičemž každá z těchto oblastí vykazuje v souvislosti se zavíněním jistá specifika.

Z vyčtených oborů bude bezesporu problematika zavínění nejvíce spjata s právem trestním, které vychází ze zásady odpovědnosti za zavínění a, na rozdíl od práva občanského, objektivní odpovědnost zásadně

² RABAN, P. a kol. *Občanské právo hmotné. Závazkové právo*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2014, s. 443.

³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 5. 2. 2004 sp. zn. 21 Cdo 1059/2003. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2004 [cit. 22. 6. 2020].

vylučuje.⁴⁵ Takový postoj má své dobré opodstatnění. Ne nadarmo je právní řád spjatý se zásadou subsidiarity trestní represe. Sankce dané TrZ znamenají velký zásah do základních lidských práv (příkladem může být TOS), a proto je na místě zvážit, zda by v každé konkrétní situaci nestačilo ke sjednání nápravy užití jiných („lehčích“) právních prostředků. Za takových okolností, myslím si, je žádoucí (možná až nezbytné), aby byla dána existence subjektivního prvku. Avšak pro účely této práce se dále zaměřím na aspekty soukromoprávní.

Zavinění v občanském právu řadíme (společně s deliktem, újmou a příčinnou souvislostí) mezi obecné předpoklady vzniku odpovědnostního závazku k náhradě újmy.⁶ Mezi těmito je zavinění jediným zástupcem subjektivní povahy a jako takové zde má své opodstatnění. V některých případech však vzniká závazek k náhradě újmy i bez jakékoliv formy zavinění, potom hovoříme o tzv. objektivní odpovědnosti, jinak také jako o odpovědnosti bez zavinění.

Ačkoliv OZ s pojmem zavinění v několika svých ustanoveních pracuje⁷, jeho definici bychom zde hledali marně. Obecné vymezení zavinění nepřináší ani žádný jiný předpis, a proto ji čerpáme z odborné literatury, případně z judikatury. Není však pravdou, že se zákon charakteristice zavinění vyhýbá docela. V této souvislosti se nabízí zmínit ustanovení § 15 a 16 TrZ, která definují jednotlivé formy zavinění. Je tedy zřejmé, že, jak již bylo řečeno, otázka zavinění je doménou především trestního práva, přičemž oblasti soukromého práva tak nezbyvá, než v souladu s principem jednotnosti a bezrozpornosti právního řádu čerpat z úpravy trestněprávní.

⁴ DRAŠTÍK, A., FEMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. Díl (§1-232)*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 98-99.

⁵ Lpění trestního práva na konceptu subjektivní odpovědnosti je pochopitelné zejména vzhledem k charakteru trestů a odvětví práva vůbec jako ultima ratio.

⁶ RABAN, P. a kol., op. cit., s. 440.

⁷ Např. ust. § 2895 OZ: „Škůdce je povinen nahradit škodu bez ohledu na své zavinění v případech stanovených zvlášť zákonem.“

1.2 Formy

Zavinění v právním smyslu lze vymezit jako jednotu dvou složek, konkrétně složky intelektuální (vědomostní, rozumová) a volní (ovládací).⁸ Rozumová složka zahrnuje možnost odpovědného subjektu posoudit své jednání, zejména zda je takové jednání v souladu s právem, či zda je protiprávní. Volní složka pak představuje chtění nebo srozumění odpovědného subjektu, v podstatě rozhodnutí jednat určitým způsobem se znalostí podstaty věci.⁹

Z různých kombinací výše vyčtených složek pak odlišujeme následující formy zavinění:

1. Úmysl přímý
2. Úmysl nepřímý
3. Nedbalost vědomá
4. Nedbalost nevědomá

V obecné rovině tedy rozlišujeme de facto dvě základní formy zavinění v podobě nedbalosti a úmyslu, přičemž každá z nich vykazuje dvě podkategorie. Rozdělení forem do dvou základních kategorií přitom vychází z evropské koncepce, o čemž vypovídá čl. 4:101 PETL, který zakládá odpovědnost na základě zavinění za úmyslné nebo nedbalostní porušení požadované úrovně chování.¹⁰ O tom, zda je jednání úmyslné nebo nedbalé rozhoduje přítomnost rozumového (intelektuálního) a volního (určovacího) prvku.

1.2.1 Úmysl

Jak je uvedeno výše, legální definice jednotlivých forem zavinění neposkytuje OZ, nýbrž TrZ. V rámci zásady bezrozpornosti právního řádu jsou pak tyto aplikovatelné i pro oblast práva soukromého. Z TrZ se dovídáme, že zákonodárce odlišuje dvě kategorie úmyslu, úmysl přímý a nepřímý. V případě přímého úmyslu (*dolus directus*) jednající věděl, že může škodu způsobit a chtěl ji způsobit, přičemž termín „věděl“ zde

⁸ RABAN, P. a kol., op. cit., s. 443-444.

⁹ DRAŠTÍK, A.; FEMR, R.; DURDÍK, T.; RŮŽIČKA, M.; SOTOLÁŘ, A. a kol. op. cit., s. 98-99.

¹⁰ Principles of European Tort Law. European Group on Tort Law [online]. [cit. 22. 6. 2020].

zastupuje složku rozumovou, slovo „chtěl“ pak složku volní.¹¹ U úmyslu nepřímého (*dolus eventualis*) jednající věděl, že škodu může způsobit a eventuálně byl srozuměn s tím, že ji způsobí.¹² Zatímco rozumová složka zůstává shodná jako u úmyslu přímého, zřejmý je rozdíl u složky volní, neboť původní „chtěl“ přechází v „byl srozuměn“.

U obou typů úmyslu tak lze vysledovat složku volní, neb je s nimi neodmyslitelně spjata vůle způsobit škodu. Právě tato skutečnost odlišuje úmyslné jednání od nedbalostního (zde vůle zcela chybí, proto je úmysl obecně těžší formou zavinění než nedbalost). Odlišovacím kritériem mezi oběma typy úmyslu navzájem je pak míra vystupňování volního prvku, kdy u úmyslu přímého je nutná přítomnost přímé vůle a u úmyslu nepřímého existence nepřímé vůle ke způsobení škody.¹³

Přímá vůle spojená s přímým úmyslem pak spočívá ve chtění způsobit škodu, čemuž musí předcházet uvědomění si toho, co chce škůdce způsobit včetně následků. Tato vůle musí být zřejmá ze samotného jednání škůdce.¹⁴ Pro naplnění nepřímého úmyslu (nebo také eventuálního) je vyžadována nižší míra volní stránky jednání, než je nezbytná pro úmysl přímý. Tomu lze rozumět tak, že škodlivý následek není přímo chtěným následkem jednání škůdce, ten sleduje jiný záměr svého jednání, avšak jej vnímá ve svých představách jako možný a počítá s eventualitou jeho způsobení.¹⁵

1.2.2 Nedbalost

Podobně jako u úmyslu rozlišujeme i v případě nedbalosti dva její druhy. Jedná se o nedbalost vědomou a nevědomou. Nedbalost nevědomou (*culpa lata*) přitom zákon definuje jako situaci, kdy jednající nechtěl škodu způsobit, ani nebyl s jejím vznikem srozuměn, avšak věděl, že ji

¹¹ Ust. § 15 odst. 1 písm. a) TrZ.

¹² Ust. § 15 odst. 1 písm. b) TrZ.

¹³ DRAŠTÍK, A.; FEMR, R.; DURDÍK, T.; RŮŽIČKA, M.; SOTOLÁŘ, A. a kol. op. cit., s. 101-103.

¹⁴ Není však nutné, aby byla navenek demonstrována výslovným prohlášením škůdce protiprávní čin způsobit.

¹⁵ DRAŠTÍK, A.; FEMR, R.; DURDÍK, T.; RŮŽIČKA, M.; SOTOLÁŘ, A. a kol. op. cit., s. 103-106.

způsobit může a bez přiměřených důvodů spoléhal, že ji nezpůsobí.¹⁶ Pokud jednající nechtěl škodu způsobit a ani o této možnosti nevěděl, avšak s ohledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům o tom vědět měl a mohl, hovoříme o nedbalosti nevědomé (*culpa levis*).¹⁷ U obou kategorií se předpokládá, že jednající škodu způsobit nechtěl, lze tak jednoznačně poznamenat, že u nedbalostního zavinění zcela chybí volní složka.

Nedbalost obecně je pro absenci volní složky považována za méně závažnou formu zavinění, než je úmysl. Oba nedbalostní typy tak od sebe odlišujeme na základě složky intelektuální, která buď je dána (v případě nedbalosti vědomé), nebo dána není (v případě nedbalosti nevědomé).¹⁸

Již jsme si vymezili, jak lze rozeznat nedbalost od úmyslu, nabízí se tedy zabývat se i odlišením nedbalosti od nezaviněného jednání. Kritériem pro posouzení toho, zda se jedná o nedbalost nebo o jednání nezaviněné je zachování či nezachování potřebné míry opatrnosti. Určení míry opatrnosti v jednání konkrétní osoby se odvíjí od její povinnosti, možnosti a schopnosti předvídat způsobení daného protiprávního následku. Zatímco povinnost představuje v této souvislosti hledisko objektivní, možnost a schopnost předvídavosti té konkrétní osoby chápeme jako prvek subjektivní. O nedbalostní zavinění se jedná pouze v případě, kdy je dána příčinná souvislost mezi nedodržením potřebné míry opatrnosti a následkem.¹⁹

V případě nedbalosti vědomé hraje podstatnou roli vědomí škůdce o možnosti vzniku škodlivého následku. Škůdce se v takovém případě dopustí neadekvátního zhodnocení hrozícího následku. Vědomá nedbalost bývá, zejména pro shodnou intelektuální složku, zaměňována s nepřímým úmyslem. Na rozdíl od nepřímého úmyslu zde chybí na straně pachatele volní složka v podobě srozumění s možným protiprávním následkem. Osoba jednající ve vědomé nedbalosti tedy takový následek způsobit nechce ani s jeho způsobením není smířen a spoléhá, že jej nezpůsobí – avšak bez přiměřených důvodů.

Při nedbalosti nevědomé, jakožto nejlehčí formě zavinění, jednající osoba neví, že může škodlivý následek způsobit, čímž se liší od druhé

¹⁶ Ust. § 16 odst. 1 písm a) Trz.

¹⁷ Ust. § 16 odst. 1 písm b) Trz.

¹⁸ DRAŠTÍK, A.; FEMR, R.; DURDÍK, T.; RŮŽIČKA, M.; SOTOLÁŘ, A. a kol. op. cit., s. 101-106.

¹⁹ Tamtéž, s. 115.

nedbalostní formy. Přestože osoba není obeznámena se skutečností, že může nastat takový následek, odpovídá za nedbalostní zavinění, neboť vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům to vědět mohla a měla. Vztahovala se na ni tak povinnost škodlivý následek předvídat. Tato povinnost a zároveň možnost k předvídavosti je posuzována na základě subjektivních poměrů škůdce a objektivně existujících okolností protiprávního činu.

Do kategorie nedbalosti můžeme zařadit i tzv. hrubou nedbalost, kterou lze vymezit jako nedbalost vyššího stupně, vyšší míry zavinění. Nutno však podotknout, že ji nemůžeme vnímat jako třetí typ nedbalostního zvinění spolu s nedbalostí vědomou a nevědomou, neboť mohou nastat případy hrubé nedbalosti vědomé i nevědomé. OZ s ní pracuje hned v několika případech, z nichž si můžeme uvést například ustanovení § 2898, které zakazuje vyloučit nebo omezit povinnost hradit újmu tehdy, je-li způsobena mj. hrubou nedbalostí.²⁰

1.3 Presumpce nedbalosti

V občanském soudním řízení jsou strany sporu povinny navrhovat důkazy k prokázání svých tvrzení a unést tzv. důkazní břemeno. Ve sporném civilním řízení to bývá zejména žalobce. V souvislosti se zaviněním je však v OZ zakotvena tzv. domněnka nedbalosti, která presumuje zavinění škůdce z nedbalosti a ve svém důsledku tak obrací důkazní břemeno.²¹ Pokud se tedy poškozený dovolává této domněnky, musí prokázat ostatní podmínky vzniku odpovědnosti, tj. protiprávní jednání, vznik újmy a příčinnou souvislost (k tomu podrobněji v následující kapitole) a podaří-li se mu břemeno unést, je na škůdci, aby dokázal, že toto nezavinil. Ačkoliv OZ 1964 takové pravidlo výslovně nestanovoval, nejedná se v civilním právu o žádnou novinku, neboť presumpce nedbalosti byla dovozována z ustanovení § 420 odst. 3 v následujícím znění: „*Odpovědnost se zprostí ten, kdo prokáže, že škodu nezavinil.*“²²

²⁰ DRAŠTÍK, A.; FEMR, R.; DURDÍK, T.; RŮŽIČKA, M.; SOTOLÁŘ, A. a kol. op. Cit, s. 117-118.

²¹ Viz. ust. § 2911 OZ.

²² HUMLÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§2055-3014). Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1561-1562.

Můžeme si povšimnout, že zákonodárce nespécifikuje formu presumované nedbalosti. Ta sice nevyplývala ani z předchozí úpravy, tehdy ale judikatura dovozovala, že se jedná o lehčí formu nedbalosti, tedy o nedbalost nevědomou. „*Presumpce zavinění se týká nevědomé nedbalosti, kdy škůdce nepředvídal možnost způsobení škody, ačkoli to vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět měl a mohl.*“²³ Nyní se takové specifikaci nevěnuje pozornost, a to především proto, že postrádá praktický význam.

Přestože nedbalost byla ve sporech o náhradu škody presumována již v době účinnosti OZ 1964, z hlediska evropské koncepce tvoří český právní řád v tomto smyslu spíše výjimku. Drtivá většina evropských zemí totiž vyžaduje, aby i zavinění na straně žalovaného prokázal žalobce. Vycházejí přitom právě z PETL, který v základu stejně tak zachovává důkazní břemeno ohledně všech podmínek vedoucích ke vzniku odpovědnosti na straně poškozeného. S možným obrácením důkazního břemene počítá také, avšak pouze výjimečně, a to dle čl. 4:201 vzhledem k závažnosti nebezpečí, které jednání představuje. Tato myšlenka vychází z předpokladu existence situací, kdy je míra rizika vyšší než obvykle, ale stále nedosahuje takové intenzity, jaké je třeba pro zařazení do kategorie objektivní odpovědnosti. Jedná se tak o jakýsi mezistupeň mezi odpovědností subjektivní a objektivní, tedy bez zavinění. Paušální obrácení důkazního břemene pro celou kategorii subjektivní odpovědnosti je tak v evropských poměrech až raritou. Nabízí se však doplnit, že s kategorií obráceným důkazním břemenem se napříč evropskými právními řády za jistých okolností setkáváme, a to zpravidla v situacích, kdy je sice odpovědnost založena na zavinění, ale i přesto existuje vyšší míra rizika vzniku nebezpečí škody (např. v případě škody způsobené zvířetem, vadou výrobku, nezletilými apod.)²⁴

Vyvstává tedy otázka, proč volil český zákonodárce koncepci presumovaného zavinění ve formě nedbalosti pro všechny vztahy spadající do kategorie subjektivní odpovědnosti, když by se v souladu s europeizací právních řádů spíše nabízelo ponechat důkazní břemeno ohledně zavinění na poškozeném. Není sporu, že presumpce nedbalosti má

²³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 6. 9. 2007 sp. zn. 25 Cdo 65/2006. Nejvyšší soud [online]. Nejvyšší soud, © 2007 [cit. 22. 6. 2020].

²⁴ VLASÁK, M. Obrácení důkazního břemene o zavinění v občanském právu. In *Dny práva - 2008 - Days of Law. 1. vyd.* Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1012-1020.

své světlé stránky, z nichž asi nejvíce zřejmá je zvýhodněná pozice, a tedy zvýšena ochrana poškozeného. Na druhé straně však stojí za zvážení, zda se pojetí nedostává do střetu se samotnou podstatou zavinění jakožto vnitřního psychického stavu škůdce, jenž je nedílnou součástí skutkové podstaty subjektivní odpovědnosti. Tento koncept totiž jednoznačně vede k objektivizaci zavinění. Dle komentáře k předmětnému ustanovení zákonodárce považuje protiprávní čin vedoucí k újmě za dostatečný důvod k tomu, aby byl škůdce zatížen důkazním břemenem spočívajícím v tom, že újmu nezavinil. Přitom se vychází z předpokladu, že protiprávní jednání je ve většině případů též zaviněné.²⁵ Za zmínku ještě stojí skutečnost, že tento institut byl do českého právního řádu zaveden až s OZ 1964 po vzoru sovětského civilního práva. Do té doby leželo důkazní břemeno dle ustanovení § 337 OZ 1950 na bedrech poškozeného.²⁶

Kromě obecného pravidla presumpce nedbalosti obsaženého v ustanovení § 2911 obsahuje OZ zvláštní případy presumpce zavinění, kdy výslovně stanoví, že se škůdce zproští povinnosti nahradit újmu, pokud prokáže, že nejednal zaviněně. Obvykle se toto vztahuje na situace, kdy se po jednajícím vyžaduje větší péče, než je obecný standard opatrnosti dle ustanovení § 2912 OZ (např. u škody z provozní činnosti, škody z provozu dopravního prostředku aj.) Tato pravidla mají před obecnou domněnkou nedbalosti dle § 2911 a obecně požadovanou úroveň opatrnosti ve smyslu ustanovení § 2912 přednost.²⁷

1.4 Subjektivní versus objektivizované pojetí

Obecně se vychází z předpokladu, co se naplnění podmínky zavinění týká, že osoba jedná protiprávně, pokud překročí požadovanou úroveň opatrnosti. Již v předchozí podkapitole věnující se domněnce nedbalosti jsem zmínila ustanovení § 2912 OZ, které definuje požadovanou úroveň opatrnosti a je tak vodítkem pro klasifikaci nedbalostního jednání. V této souvislosti bývá kladena otázka, zda je požadovanou úroveň třeba zkoumat u každého škůdce zvlášť, nebo je dána objektivně. V tomto duchu pak rozeznáváme subjektivní a objektivizované pojetí zavinění.²⁸

²⁵ HUMLÁK, M. a kol., op. cit., s. 1562.

²⁶ Vlasák, M., op. cit., s. 1012-1020.

²⁷ HUMLÁK, M. a kol., op. cit., s. 1562.

²⁸ Tamtéž, s. 1563-1564.

S požadovanou úrovní nedbalosti je nedílně spjato ustanovení § 4 OZ, které vymezuje objektivizovaný standard průměrně rozumného člověka. Ustanovení je přitom konstruováno jako vyvratitelná právní domněnka, tudíž připouští důkaz opaku. Může tak být vyvráceno důkazem subjektivní nedostatečnosti. Je pak na škůdci, aby prokázal, že není vůbec schopen jednat s běžnou péčí a opatrností. Na svoji obranu může uvést především tolik, že nemohl za náležitého a jemu možného vypětí vůle rozpoznat, že ohrožuje cizí zájmy, že je jeho jednání nedovolené a nemohl jednat jinak. Pokud se mu podaří toto prokázat, vyvrátí tím logicky i domněnky dle § 2911 a 2912 OZ.²⁹

Z výše uvedeného lze dovést, že OZ se přiklání k subjektivnímu pojetí zavinění, ačkoliv tomu tak do té doby nebylo. V období před účinností OZ právní teorie i judikatura vycházela z pojetí objektivizovaného. Tehdejší postoj právní obce si můžeme demonstrovat např. na rozsudku NS, který stanovuje, že „*Ustanovení § 420 odst. 3 OZ³⁰ vykládá teorie i soudní praxe tak, že znění zákona vyjadřuje zásadu předpokládaného (presumovaného) zavinění; škůdce tedy musí prokázat, že vzniklou škodu nezavinil (vyvinění neboli exkulpace), a to ani z tzv. nevědomé nedbalosti; nestačí, že prokáže, že učinil vše podle svých subjektivních schopností a znalostí. Kritérium tohoto hodnocení musí být objektivní, tedy rozhodující musí být míra úsilí, kterou je možno požadovat od každého občana.*“³¹ Ačkoliv tedy i tehdy civilní právo presumovalo nedbalostní zavinění, zásadní rozdíl můžeme vysledovat v posuzování naplnění jeho předpokladů. Zatímco dříve byly tyto založeny na čistě objektivních základech a vycházelo se z nějakého průměrného standardu, z něhož nebylo možno vybočit, dnes umožňuje koncept vyvratitelné domněnky škůdci prokázat, že takového standardu není s to dosáhnout a tím vyvrátit své nedbalostní zavinění.

Přestože každé z obou pojetí má jednoznačně svá pro a proti, osobně bych se přikláněla, podobně jako zákonodárce při tvorbě OZ, spíše k přístupu subjektivnímu. Zavinění je jediným subjektivním prvkem z předpokladů vedoucích ke vzniku odpovědnosti a jako takový má své dobré opodstatnění. Pokud bychom trvali na uplatňování pouze objektivizovaného standardu zavinění i přes skutečnost, že existují

²⁹ HUMLÁK, M. a kol., op. cit., s. 1563-1564.

³⁰ Rozumějme OZ 1964.

³¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 1. 2003 sp. zn. 25 Cdo 1094/2001. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2003 [cit. 22. 6. 2020].

případy, kdy škůdce není s to dosáhnout standardu ani při nejlepší vůli, znamenalo by vyvození zavinění na základě objektivního měřítka de facto uložení povinnosti k náhradě újmy bez ohledu na subjektivní prvek.³² Přesto i tento koncept má svá úskalí, z nichž asi nejmarkantnějším je obtížné dokazování subjektivních skutečností, jež by mohlo v důsledku přinést případné zneužití možnosti vyvrátit zavinění. Dále může subjektivní posuzování zavinění vyústit v situaci, kdy ze dvou osob, které se dopustily téhož protiprávního činu a způsobily shodnou újmu za stejných okolností, bude jedna odpovědná a druhá nikoliv. Pokud ale jedna z nich prokazatelně mohla dosáhnout při nejlepší vůli požadované úrovně opatrnosti a druhá nikoliv, není pak takový závěr správný?

³² HUMLÁK, M. a kol., op. cit., s. 1563-1564.

2 Odpovědnost v občanském právu

Protože cílem práce je vysledovat roli zavinění (kterému byla věnována kapitola předchozí) v soukromoprávních odpovědnostních vztazích, zaměřím se v této kapitole právě na občanskoprávní odpovědnost. Úvodem provedu její zařazení v odpovědnostním systému a vymezím dvě základní koncepce, ze kterých teorie při charakterizování občanskoprávní odpovědnosti vychází. Dále se budu věnovat funkci, jakou v systému práva tento typ odpovědnosti zastává, poskytnu výčet předpokladů jejího vzniku (kam řadíme i zavinění) a na základě různých kritérií soukromoprávní odpovědnost rozdělím.

2.1 Pojem občanskoprávní odpovědnosti a její postavení v systému právních odpovědností

V obecné rovině rozlišujeme odpovědnost morální a právní, přičemž hlavním rozdílem mezi nimi je následek, jaký vyvolávají. Zatímco v případě odpovědnosti morální je tímto morální odsouzení, u odpovědnosti právní dochází ke vzniku nové (případně aktivací podmíněné) právní povinnosti, jejíž splnění je vymahatelné státem.³³

Dále lze v duchu právní teorie odlišit odpovědnost soukromoprávní od veřejnoprávní. Obě kategorie z logiky věci vykazují řadu společných rysů, což je možné dovodit mj. i ze stejného uchopení samotného pojmu odpovědnosti, z analogického použití veřejnoprávních definic v právu soukromém³⁴ apod. Každá z kategorií má však i své odlišnosti. Příkladem je skutečnost, že u veřejnoprávní odpovědnosti splnění následné odpovědnostní povinnosti směřuje vůči státu či jinému subjektu veřejné moci, kdežto v případě soukromého práva směřuje vůči konkrétní soukromé osobě, jejíž právo bylo porušeno.³⁵ V souvislosti s porovnáváním veřejnoprávní a soukromoprávní odpovědnosti považuji za podstatné zmínit skutečnost, že v souladu s ustanovením soukromého práva platí nezávislost jeho uplatňování na uplatňování práva veřejného. Je tak zřejmé, že za tentýž skutek mohou škůdci vzniknout povinnosti

³³ RABAN, P. a kol., op. cit., s. 434.

³⁴ Viz definice jednotlivých forem zavinění obsažené v ust. § 15, 16TrZ.

³⁵ RABAN, P. a kol., op. cit., s. 434.

nezávisle a současně podle práva veřejného i soukromého (připadá v úvahu např. postih za poškození cizí věci ve smyslu TrZ a zároveň povinnost k náhradě škody dle OZ).

Přestože dříve býval pojem odpovědnosti obecně chápán jako povinnost porušitele vyplývající ze spáchání deliktu, poslední dobou se toto pojetí dostává do pozadí a stále častěji se setkáváme s vymezením odpovědnosti jako vlastnosti subjektu být postižen právními důsledky určitého svého jednání. Svě zastánce, nicméně, mají obě teorie, a proto je lze označit za dva hlavní názory v souvislosti s danou problematikou. Níže se budu věnovat jednak podrobnějšímu vymezení obou přístupů, dostaneme se také k argumentům pro a proti na obou stranách.

První a v dosavadní teorii i praxi značně převažující je tzv. koncepce retrospektivní, která chápe občanskoprávní odpovědnost jako nepříznivý právní následek za újmu způsobenou v majetkové či nemajetkové sféře jiné osoby občanského práva, který postihuje buď toho, kdo svým jednáním porušil primární občanskoprávní povinnost, anebo toho, komu se přičítá k tíži zákonem kvalifikovaná událost vyplývající ze zvláštní povahy určitých rizikových činností.³⁶

Nepříznivým následkem v tomto případě rozumíme vznik nové následné (sekundární, retrospektivní) občanskoprávní odpovědnosti, která je předvídána sankční složkou příslušného ustanovení. Neodmyslitelným předpokladem vzniku odpovědnosti je tak protiprávnost. Tato se může projevit formou protiprávního činu či protiprávního stavu. U protiprávního činu připadá v úvahu porušení povinnosti smluvní, nebo zákonné, tedy mimosmluvní. Protiprávní čin dále může být zaviněný nebo nezaviněný.³⁷

Druhá tzv. koncepce perspektivní připisuje vznik odpovědnosti k okamžiku vzniku původní občanskoprávní povinnosti. Odpovědnost tak existuje po celou dobu a v případě porušení dané normy dochází k její aktivizaci, čímž se odpovědnost stává schopnou působit právní následky.

Ve smyslu tohoto pojetí osoba soukromého práva odpovídá za splnění primární občanskoprávní povinnosti, nikoliv až za její případné nesplnění, jako je tomu u koncepce retrospektivní. Po stránce obsahové i funkční tak občanskoprávní odpovědnost splývá s primární

³⁶ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 357.

³⁷ Tamtéž, s. 358-359.

občanskoprávní povinností, což bývá často terčem kritiky, neboť zde dochází k popření její reparační a satisfakční funkce.

2.2 Funkce

Za smysl občanskoprávní odpovědnosti, a vlastně právní odpovědnosti vůbec, lze označit odstranění důsledků protiprávního jednání a nastolení stavu, který je v souladu s právem. S ohledem na toto východisko rozlišujeme následující čtyři hlavní funkce právní odpovědnosti:

1. Reparační funkce
2. Satisfakční funkce
3. Represivní funkce
4. Preventivní funkce³⁸

2.2.1 Reparační funkce

Reparační funkce (též uhrazovací nebo kompenzační) je jednou z nejdůležitějších funkcí a často hraje rozhodující roli. Její světlou stránkou je totiž vyčíslitelnost skutečné škody, což zabezpečuje spravedlivou a zároveň urychlenou obnovu narušené majetkové rovnováhy. Ze své povahy je typická pro majetkovou právní odpovědnost.

Poškozený má dle ustanovení § 2952 OZ nárok na náhradu skutečné škody a ušlý zisk. Ušlý zisk přitom odpovídá částce, o kterou by byl majetek zhodnocen, kdyby nedošlo ke škodě.³⁹ Metoda tedy spočívá v nahrazení skutečné škody a ušlého zisku, přičemž toto se děje buď uvedením v předešlý stav (naturální restitucí), nebo peněžitou náhradou. Zpravidla je upřednostňováno uvedení v předešlý stav, avšak ne vždy je taková náhrada možná. Z toho důvodu bývá v praxi častěji uplatňován nárok na peněžitou náhradu škody.

2.2.2 Satisfakční funkce

Poskytnutí přiměřeného zadostiučinění (satisfakce) připadá v úvahu pouze v případě nemajetkové újmy a jen tehdy, pokud tak stanoví zákon nebo byla-li tato možnost dojednána. Pro nemajetkovou újmu je

³⁸ DVOŘÁK, J. a kol., op. cit., s. 362.

³⁹ HUMLÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1688-1691.

nezbytné uplatnění jiného principy než v případě škody, neboť hodnotu této nelze objektivně vyjádřit penězi.

Pokud nelze jinak, rozhoduje o výši náhrady soud. Nemajetkovou újmu lze však odčinit i například satisfakcí morální, která může mít podobu omluvy, uveřejnění rozsudku v televizi/tisku, konstatování soudu, že došlo k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv fyzické osoby apod. (pokud se toto jeví jako dostatečné). V úvahu připadá i kombinace náhrady peněžní s morální satisfakcí. Zvýšený důraz na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění se klade na případy, kdy byla snížena lidská důstojnost, při vytrpěných bolestech, při vzniku duševních obtíží, ztížení společenského uplatnění atp.

2.2.3 Represivní funkce

Ačkoliv represivní funkce (též trestní, penální nebo punitivní) je typická spíše pro odpovědnost trestněprávní, setkáváme se s ní (i když významně méně) i v současné úpravě soukromoprávní odpovědnosti. Tato metoda má podobu nepříznivého zásahu do majetkové nebo osobní sféry porušitele nad rámec kompenzace.

Příkladem výskytu punitivní funkce v rámci úpravy civilní odpovědnosti je ustanovení § 2969 odst. 2 OZ, dle kterého škůdce, který poškodil věc ze svévole nebo škodolibosti, má povinnost nahradit poškozenému cenu zvláštní obliby. Toto ustanovení je novinkou oproti předchozí úpravě, ve které náhrada škody měla výlučně reparační, potažmo satisfakční funkci. O tom svědčí například ustanovení § 443 OZ 1964, které pouze stanovuje způsob určení výše škody na věci (tento je totožný s aktuální úpravou), avšak žádný další nárok nad rámec kompenzace poškozenému nepřiznává.

2.2.4 Preventivní funkce

Funkci preventivní jsem cíleně zařadila na konec výčtu, neboť je svým způsobem obsažena ve všech předchozích (ať už v reparační, satisfakční, či represivní funkci). Vytváří totiž hrozbu nepříznivých právních následků v případě porušení či nesplnění povinnosti, čímž se snaží v souladu se zásadou „*neminem laedere*“ („nikoho nepoškozovat“) pozitivně ovlivnit chování lidí a působí tak preventivně. Obecně řečeno, pokud někdo nepostupuje s ohledem na to, aby nevznikla škoda, může být

postihován občanskoprávní odpovědností za škodu, a už tento fakt mnohé od takového jednání odradí.⁴⁰

Východiskem tohoto přístupu je v současné úpravě ustanovení § 2900 OZ v následujícím znění: „*Vyžadují-li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného.*“⁴¹ které bývá označováno za generální klauzuli prevence. Toto znění je pouhým rozšířením prevenčního ustanovení předchozí úpravy (viz ustanovení § 415 OZ 1964).

2.3 Předpoklady vzniku

Pro vznik odpovědnostního vztahu právní teorie vyžaduje naplnění stanovených předpokladů, které jsou v obecné rovině společné pro všechny typy právní odpovědnosti, a jsou jimi:

1. Protiprávní čin
2. Následek protiprávního jednání
3. Příčinná souvislost mezi jednáním a následkem
4. Zavinění⁴²

V rámci soukromoprávní odpovědnosti však existují případy, kdy vznikne povinnost k náhradě újmy i přes absenci posledního vyčteného prvku, tedy prvku zavinění. V takovém případě hovoříme o tzv. objektivní odpovědnosti, respektive odpovědnosti za následek (bez ohledu na zavinění). K tomu detailněji v následující kapitole. Je však na místě zdůraznit, že v některých případech postačí ke vzniku občanskoprávní odpovědnosti naplnění prvních tří podmínek.

Pokud však jeden z těchto předpokladů chybí (v případě subjektivní odpovědnosti včetně zavinění), občanskoprávní odpovědnost nevzniká. V této souvislosti považuji za vhodné připomenout, že v případě soudního sporu leží důkazní břemeno na straně poškozeného.

⁴⁰ HOLUB, M., ŠVESTKA, J. a DVOŘÁK, J. *Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním: praktická příručka. 4., aktualiz. a dopl. vyd.* Praha: Linde Praha, 2006, 487, Str.15

⁴¹ Ust. § 2900 OZ.

⁴² RABAN, P. a kol., op. cit., s. 440-443.

2.3.1 Protiprávní čin

Naplnění podmínky spáchání protiprávního činu spočívá v porušení povinnosti, a to buď povinnosti smluvní, zákonné, nebo úmyslným porušením dobrých mravů.⁴³ Spatřujeme zde odchýlení OZ od předchozí úpravy, která zastávala koncepci generálního deliktu.⁴⁴ Zákonodárce se zjevně inspiroval v zahraničí.⁴⁵

U první kategorie může jít o jakýkoliv typ porušení smluvní povinnosti. Případá tak v úvahu i porušení závazku neobsaženého přímo ve smlouvě, nýbrž takového, který je danou smlouvou aktivovaný ze zákona. Výchozím ustanovením je v tomto případě znění § 2913 OZ, ze kterého vyplývá objektivní charakter odpovědnosti s možností liberace. Porušení smlouvy lze dále kategorizovat na nesplnění dluhu vůbec, splnění, ovšem nikoliv řádné, a nakonec porušení jiných povinností v rámci závazku.

Porušení zákonné povinnosti pak představuje další možnou podmínku vzniku povinnosti nahradit škodu. Vycházíme zde z ustanovení § 2910 OZ, kde jsou obsaženy hned dvě skutkové podstaty. První z nich spočívá v zásahu do absolutního práva poškozeného. Jedná se především o práva osobnostní hodná absolutní povahy (život, zdraví, čest, svoboda apod.), ale patří sem také věcná práva (vlastnictví), či práva k hmotným statkům (duševní vlastnictví).⁴⁶ Druhá část se pak věnuje porušení ochranné normy. U tohoto typu norem nestačí jejich „pouhé“ porušení, nýbrž se vyžaduje skutečné zasažení zájmu, který norma chrání. Je tak nutné zabývat se tím, koho a s jakým účelem daná norma chrání.

Podstata poslední kategorie tkví v úmyslném porušení dobrých mravů. Narážíme zde na neurčitý pojem dobrých mravů, jehož definici bychom tak v zákoně hledali marně. Příčinu této absence lze spatřovat v obtížné definovatelnosti pojmu. V konkrétních případech je tak zcela na rozhodnutí soudu, aby s ohledem na všechny relevantní okolnosti určil, zda je určité jednání v souladu, nebo naopak v rozporu s dobrými mravy. Nabízí se připomenout soukromoprávní zásadu zákazu výkladu práva v rozporu s dobrými mravy. V tomto smyslu lze poslední podstatu chápat svým způsobem nadřazeně, neboť s její aplikací lze zabránit

⁴³ RABAN, P. a kol., op. cit., s. 441.

⁴⁴ SVEJKOVSKÝ, J. a kol. *Nový občanský zákoník: srovnání nové a současné úpravy občanského práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 654.*

⁴⁵ *Zjevná je zde inspirace v Německu, viz ust. § 823 BGB.*

⁴⁶ HUMLÁK, M. a kol., op. cit., s. 1546.

rozhodnutím, která jsou v souladu s doslovným zněním zákonného ustanovení, avšak jsou obecně vnímána jako nespravedlivá.⁴⁷

V souvislosti s protiprávním činem jakožto podmínkou vzniku občanskoprávní odpovědnosti je na místě poznamenat, že za určitých okolností mohou nastat situace, kdy právní jednání, které bude naplňovat znaky jednání protiprávního, ve skutečnosti za protiprávní považováno nebude. Jedná se o případy, kdy právní řád určité chování buď dovoluje, nebo přímo příkazuje. Hovoříme o okolnostech vylučujících protiprávnost, konkrétně nejčastěji půjde o nutnou obranu a krajní nouzi.⁴⁸

2.3.2 Následek protiprávního jednání

Následkem protiprávního jednání se rozumí majetková či nemajetková újma ve sféře poškozeného. I v této kategorii zavádí OZ novum v podobě užívání pojmu újma, který je obsahově i věcně širší, než byl dosavadní pojem škody. Pojem škoda nyní představuje vlastní majetkovou újmu, kterou OZ označuje jako újmu na jmění. Škoda v tomto smyslu může mít i formu tzv. ušlého zisku. Paradoxně je ale ušlý zisk často chápán jako rovnocenná kategorie k samotné škodě, a to především z toho důvodu, že existence jedné z nich není podmínkou vzniku a uplatnění druhé. V praxi se tak můžeme setkat, a také běžně setkáváme, s případy, kdy poškozenému vznikl nárok na náhradu majetkové újmy, a zároveň nemá nárok na ušlý zisk a naopak.

Majetková újma je tedy každá ztráta na majetku poškozeného, která vznikla jako následek protiprávního činu škůdce. Jak již bylo řečeno, OZ rozeznává dvě formy škody, škodu skutečnou a ušlý zisk. Skutečná škoda představuje přímou ztrátu na majetku poškozeného a ve svém důsledku i jeho reálné zmenšení. Hovoříme tedy o újmě poměrně snadno vyčíslitelné. Na rozdíl od OZ 1964, který preferoval náhradu škody v penězích, současná úprava upřednostňuje cestu uvedení do předešlého stavu. Pouze za předpokladu, že toto není dobře možné, anebo žádá-li o to poškozený, nahradí se škoda v penězích.⁴⁹ *„Ušlým ziskem se pak rozumí újma spočívající v tom, že v důsledku škodné události nedojde k rozmnožení majetkových hodnot poškozeného, ač se to dalo důvodně očekávat*

⁴⁷ TINTĚRA, T., PETR, P. a kol. *Základy závazkového práva. 2. díl.* Praha: Leges., 2017, s. 194-196.

⁴⁸ Viz ust. § 2905 (nutná obrana) a § 2906 OZ (krajní nouze).

⁴⁹ Ust. § 2951 odst. 1 OZ.

*s ohledem na pravidelný běh věcí.*⁵⁰ Náhrada ušlého zisku se přitom určuje jako rozdíl mezi očekávaným ziskem a náklady, která by bylo třeba na jeho dosažení vynaložit.

Následkem protiprávního jednání může být kromě újmy majetkové také újma nemajetková (imateriální). Tato má zpravidla charakter újmy na osobnostních právech, anebo újmy na osobě jako takové. Předně se nemajetková újma hradí tehdy, zasáhne-li škůdce do přirozených práv člověka. Mezi tato práva patří právo na život, zdraví, svobodu, soukromí, čest, důstojnost, jméno apod. Nemajetková újma může mít různou podobu – fyzickou bolest, ztížení společenského uplatnění, duševní útrapy apod. Zásadní odlišnost od škody spočívá v obtížnosti objektivního vyčíslení, hraničící až s nemožností. U nemajetkové újmy se totiž v drtivé většině případů vychází ze subjektivního, respektive individuálního posouzení, neboť zde nás k adekvátní náhradě znalecký posudek, jako je tomu u škody, zpravidla nedovede. Z tohoto důvodu o výši náhrady za nemajetkovou újmu velmi často rozhodují soudy. Doplním, že je za určitých okolností možné, aby byla nemajetková újma způsobena i osobám právnickým, přestože je podle nové právní úpravy zásadně spojována s osobou fyzickou.

2.3.3 Příčinná souvislost mezi jednáním a následkem

Určitý subjekt může být odpovědný za škodu pouze v případě, že jeho jednání škodlivý následek přímo vyvolalo.⁵¹ Takovou souvislost zkoumáme cestou umělé izolace jevů, kdy uvažujeme, zda by následek nastal i bez jednání. Právní teorie označuje tuto podmínku vzniku odpovědnosti jako příčinnou souvislost mezi jednáním a následkem, nebo také kauzální nexus.

V této souvislosti se nabízí podotknout, že OZ sankcionuje i případy ve smyslu ustanovení § 2904 OZ, kdy je újma způsobena náhodou: „*Újmu způsobenou náhodou nahradí ten, kdo dal ze své viny k náhodě podnět, zejména tím, že poruší příkaz nebo poškodí zařízení, které má nahodilé újmě zabránit.*“ V takových případech tedy občanskoprávní odpovědnost

⁵⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 10. 2016 sp. zn. 25 Cdo 2858/2015. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2016 [cit. 22. 6. 2020].

⁵¹ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 6 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 179.

vzniká i přes absenci příčinné souvislosti.⁵² Jedná se o výjimku z této podmínky.

2.3.4 Zavinění

Co se teoretického vymezení tohoto pojmu týká, lze zcela odkázat na první kapitolu, která se této problematice podrobně věnuje. V souvislosti se vznikem občanskoprávní odpovědnosti se nabízí připomenout, že zákonodárce v OZ uplatňuje tzv. subjektivní odpovědnostní princip, podle kterého je škůdci dána povinnost k náhradě újmy tam, kde delikt zavinil. Pouze tam, kde to zákon výslovně stanoví, odpovídá škůdce za své jednání i bez ohledu na stránku zavinění.

Dále zde hraje zásadní roli tzv. domněnka nedbalosti obsažená v ustanovení § 2911 OZ. Pravidlo zavádí vyvratitelnou domněnku o tom, že škůdce zavinil újmu z nedbalosti. Zákonodárce si zde klade za cíl ulehčit postavení poškozeného, když mu odpustí důkazní břemeno ohledně zavinění. Důkazní břemeno ohledně případného úmyslném zavinění však stále leží ne bedrech poškozeného.

Pro účely této kapitoly považuji stručné shrnutí k zavinění za dostačující, a to vzhledem k tomu, že jeho významu v odpovědnostních vztazích občanského práva bude věnována samostatná kapitola. Pro podrobnější rozbor této problematiky tak lze okázat na následující kapitoly.

2.4 Druhy

Občanskoprávní odpovědnost můžeme dělit na základě různých kritérií, a to následovně:

1. Kontraktní a deliktní
2. Za škodu, za vady, za prodlení
3. Objektivní a subjektivní
4. Za majetkovou a nemajetkovou újmu⁵³

2.4.1 Kontraktní a deliktní

Můžeme tedy odlišit např. odpovědnost smluvní a mimosmluvní (neboli kontraktní a deliktní, také *ex contractu*, *ex delicto*). Při tomto dělení

⁵² RABAN, P. a kol., op. cit., s. 443

⁵³ DVOŘÁK, J. a kol., op. cit., s. 365-373.

vycházíme z povahy primární povinnosti. Zabýváme se tím, zda byla zákonná či smluvní. Nabízí se zde doplnit ještě třetí možný charakter porušené povinnosti, svým způsobem vybočující z obou kategorií, a to porušení dobrých mravů.⁵⁴ Hlavní rozdíl mezi smluvní a nesmluvní odpovědností spočívá v roli zavinění v obou případech. Zatímco pro vznik povinnosti nahradit škodu v případě porušení zákona se zpravidla zavinění vyžaduje, u porušení smluvní povinnosti jej není třeba. Rušitel původní smluvní povinnosti tak odpovídá druhé straně za škodu bez zavinění, tedy objektivně. V tomto směru přinesl OZ změnu oproti předchozí úpravě. OZ 1964 vycházel z jednotného pojetí obou druhů odpovědnosti, v důsledku čehož se pro vznik povinnosti k náhradě škody vyžadovalo zavinění v obou případech, tedy i u porušení povinnosti smluvní.⁵⁵

2.4.2 Odpovědnost za škodu, za vady, za prodlení

Zde je rozhodující obsah odpovědnostního vztahu. Ten může spočívat jednak ve vzniku nové právní povinnosti, kterou povinný před porušením původní povinnosti neměl, pak hovoříme o odpovědnosti za škodu, dále v přistoupení další nově vzniklé povinnosti k té stávající, kdy se jedná o odpovědnost z prodlení, anebo naposled v přeměně původní povinnosti na jinou povinnost (v důsledku porušení té původní), a to v případě odpovědnosti za vady.

Tyto odpovědnostní typy mohou být v praxi různě kumulovány a často bývají. Příkladem lze uvést situaci, kdy v důsledku vadného plnění vznikne poškozenému v přímé souvislosti škoda. Poškozený tak může požadovat jak práva z vadného plnění, tak náhradu škody. Toto ostatně vyplývá z ustanovení § 1925 OZ, které stanovuje zásadu, že právo z vadného plnění nevyklučuje právo na náhradu škody. Dále se zde dovídáme, že „...čeho však lze dosáhnout uplatněním práva z vadného plnění, toho se nelze domáhat z jiného právního důvodu.“⁵⁶ Setkáváme se tak se zákonem danou předností uplatnění nároku z vadného plnění, je-li to z povahy věci možné.

⁵⁴ Dle ust. § 2909 OZ.

⁵⁵ SVEJKOVSKÝ, J. a kol., op. cit., s. 653.

⁵⁶ Ust. § 1925 OZ.

2.4.3 Objektivní a subjektivní odpovědnost

Z hlediska této práce se bezesporu jedná o rozdělení nejzásadnější, neboť zde hlavní roli hraje zavinění. Objektivní odpovědnost lze totiž také označit jako odpovědnost bez zavinění, někdy také za výsledek, subjektivní pak odpovídá odpovědnosti za zavinění. Jak již bylo řečeno výše, objektivní odpovědnost je spojována s porušením povinnosti smluvní, zatímco odpovědnost subjektivní je typická pro újmu způsobenou v důsledku porušení zákona a porušení dobrých mravů.

Vztah mezi těmito dvěma odpovědnostními druhy nelze v žádném případě označit jako protichůdný. Oba tvoří funkční celek odpovědnostního systému a navzájem se doplňují. Osobně se ztotožňuji s myšlenkou, že subjektivní odpovědnost je pravidlem a objektivní odpovědnost je pak výjimkou z tohoto pravidla.⁵⁷ Abychom si i v tomto případě uvedli zákonnou oporu, v souvislosti se subjektivní odpovědností lze zmínit ustanovení § 2922 OZ, které ukládá povinnost k náhradě škody v případě škody způsobené tím, kdo nemůže posoudit následky svého jednání. Objektivní odpovědnost si pak můžeme demonstrovat na ustanovení § 2936 v případě škody způsobené vadnou věcí (zde se dokonce jedná o tzv. absolutní objektivní odpovědnost, tzn. bez možnosti liberace).

2.4.4 Za majetkovou a nemajetkovou újmu

Co si pod oběma pojmy představit už víme (viz následek protiprávního činu jako podmínka vzniku občanskoprávní odpovědnosti). Pro zopakování lze jen shrnout, že majetková újma (dle názvosloví OZ také škoda) představuje zásah do majetkové sféry poškozeného a je vyčíslitelná v penězích. Nemajetková újma má nejčastěji podobu zásahu do osobnostních práv poškozeného, avšak lze pod ni podřadit vše, co nepodřadíme pod újmu majetkovou.

Toto rozdělení tedy pojednává o povaze způsobené újmy. Podobně jako v případě odpovědnosti za škody, za vady a za prodlení mohou být i tyto dva typy v praxi kumulovány. Rozdílný je pak způsob jejich náhrady. Zatímco škoda se primárně nahrazuje uvedením do předešlého stavu, případně penězi, nemajetková újma se v duchu ustanovení § 2951 odst. 2 odčiní přiměřeným zadostiučiněním. Zadostiučinění bude zpravidla poskytnuto v penězích, připadají však v úvahu i jiné formy

⁵⁷ DVORÁK, J. a kol., op. cit., s. 368-369.

(zveřejnění rozsudku, konstatování porušení práva poškozeného apod.), případně jejich kombinace.

2.5 Povinnost k náhradě újmy

V rámci této podkapitoly se zaměříme na povinnost k náhradě újmy. Jak již bylo řečeno, teorie rozeznává újmu, jakožto možný následek protiprávního činu, dvojího typu, majetkovou a nemajetkovou. V tomto smyslu se tak nejprve budu zabývat povinností k náhradě škody, konkrétně skutkovým podstatám obsaženým v OZ. V druhé části se vyjádřím k povinnosti nahradit újmu nemajetkovou.

2.5.1 Povinnost nahradit škodu

OZ poskytuje výčet skutkových podstat náhrady škody, a to ve dvou kategoriích. V prvním případě hovoříme o skutkových podstatách základních, kam řadíme náhradu škody za porušení zákonné povinnosti, smluvní povinnosti, a nakonec rozpor s dobrými mravy. Tyto jsme si vymezili již dříve.

Druhá kategorie přináší skutkové podstaty zvláštní. Jejich výčet najdeme v ustanovení § 2920 a násl. OZ, jedná se o tyto podstaty:

- Škoda způsobená tím, kdo nemůže posoudit následky svého jednání
- Škoda způsobená osobou s nebezpečnými vlastnostmi
- Škoda z provozní činnosti
- Škoda způsobená provozem zvláště nebezpečným
- Škoda na nemovité věci
- Škoda z provozu dopravních prostředků
- Škoda způsobená zvířetem
- Škoda způsobená věcí
- Škoda způsobená vadou výrobku
- Škoda na převzaté věci
- Škoda na odložené věci
- Škoda na vnesené věci
- Škoda způsobená informací nebo radou

Nutno podotknout, že výše vyčtená ustanovení (tedy zvláštní skutkové podstaty) nelze chápat jako speciální ke skutkovým podstatám základním. Nepanuje zde vztah *lex specialis derogat legi generali*, a to z toho důvodu, že se jedná o generální klauzule. Zákonodárce se v tomto

případě nechal inspirovat německou právní úpravou, která rovněž poskytuje výčet zvláštních skutkových podstat k náhradě škody.

Co se určení výše škody týče, vychází se z ceny obvyklé v době poškození. Tímto pojmem se již mnohokrát zabývaly vyšší soudy, definoval jej i NS např. následovně: „*Obvyklou cenou se rozumí cena, která by byla dosažena při prodejích stejného, popřípadě obdobného majetku nebo při poskytování stejné nebo obdobné služby v obvyklém obchodním styku v tuzemsku ke dni ocenění. Přitom se zvažují všechny okolnosti, které mají na cenu vliv, avšak do její výše se nepromítají vlivy mimořádných okolností trhu, osobních poměrů prodávajícího nebo kupujícího ani vliv zvláštní obliby.*“⁵⁸ OZ však současně zohledňuje, co je poškozený nucen vynaložit k obnově stavu před vznikem škody. Pokud tak bude nucen např. koupit věc novou, neboť starou není možné opravit, bude se hradit plná cena. S tímto přístupem se setkáváme až u nové úpravy, neboť OZ 1964 v takovém případě zohlednil amortizaci věci a v jejím důsledku cenu snížil.

2.5.2 Povinnost nahradit nemajetkovou újmu

V této oblasti přinesl OZ podstatnou změnu. Zatímco předchozí úprava značně upřednostňovala náhradu škody a ač pojem odčinění nemajetkové újmy znala, výslovně se mu věnuje pouze v jediném ustanovení⁵⁹, v současné úpravě můžeme sledovat tendence vedoucí ke zrovnoprávnění obou typů náhrady. Přesto nelze zcela tvrdit, že jsou si tyto rovny, už jen vzhledem k ustanovení § 2894 odst. 1 OZ stanovujícím, že povinnost k náhradě újmy zahrnuje vždy povinnost k náhradě škody.

Obecně vzniká povinnost k náhradě nemajetkové újmy ve dvou případech, konkrétně za předpokladu, že tak bylo výslovně ujednáno, pokud nikoliv, vniká taková povinnost, stanoví-li tak zákon. Zákon tak stanovuje v následujících případech:

- Újma na přirozených právech člověka
- Poškození věci ze svévole nebo škodolibosti
- Odůvodňují-li to zvláštní okolnosti
- Narušení dovolené
- Narušení základních členských práv člena spolku

⁵⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 1. 2016 sp. zn. 30 Cdo 4973/2014. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2016 [cit. 22. 6. 2020].

⁵⁹ Ust. § 13 odst. 2 OZ 1964.

Platí, že pro náhradu nemajetkové újmy se přiměřeně použijí ustanovení OZ o náhradě škody.⁶⁰ Rozdílem je však způsob náhrady, neboť nemajetková újma se nahrazuje primárně cestou přiměřeného zadosťučinění. Podle ustanovení § 2951 odst. 2 OZ se zadosťučinění hradí následným způsobem: „...*musí být poskytnuto v penězích, nezajistí-li jeho jiný způsob skutečně a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy.*“ Jak jsme si tedy již vysvětlili v podkapitole věnující se druhům civilní odpovědnosti, přiměřené zadosťučinění může mít formu peněžní, ale i jinou (např. zveřejnění omluvy, rozhodnutí o zásahu do práva apod.).

Nesmíme opomenout, že i v případě rozhodování o přiznání náhrady újmy (případně jejím způsobu a výši) hrají podstatnou roli obecné zásady soukromého práva obsažené v úvodních ustanoveních OZ. Toto tvrzení si můžeme demonstrovat například na zásadě legitimního očekávání dle ustanovení § 13 OZ, které se plně uplatní v případě soudního sporu ohledně nároku na náhradu újmy. Právě tato zásada je pro řízení o náhradě újmy relevantní, neboť zde (především u újmy imateriální) vystupuje řada ryze subjektivních prvků a tyto okolnosti jsou obtížně objektivně vyčíslitelné. Pro zachování jakési právní jistoty je tak poškozeným (a zároveň i škůdcům) k ruce právo na podobné rozhodnutí případů, které se shodují v podstatných znacích, případně vysvětlení daného odchylení.

⁶⁰ Ust. § 2894 odst. 2 OZ.

3 Význam zavinění v občanskoprávních odpovědnostních vztazích

Se třetí kapitolou se dostávám k samotnému jádru práce, tedy k významu zavinění v občanskoprávních odpovědnostních vztazích. V první části se zaměřím na roli zavinění v průběhu historického vývoje, zejména v průběhu 19. a 20. století, kdy přiblížím koncept zavinění z pohledu tří pro tuto dobu relevantních předpisů, konkrétně ABGB, OZ 1950 a OZ 1964. Druhá část bude věnována asi nejstěžejnějšímu tématu, a to významu zavinění v duchu aktuální občanskoprávní právní úpravy (tedy dle OZ).

3.1 V průběhu 19. a 20. století

3.1.1 Historický vývoj občanskoprávní kodifikace od začátku 19. století

Již v roce 1811 byl na našem území, respektive na území všech tehdejších rakouských zemí s výjimkou Uher, vyhlášen Všeobecný občanský zákoník (ABGB), který zde s drobnými změnami platil až do roku 1950. Nejen právní historikové označují tento předpis za nejvýznamnější právní kodex vydaný na našem území, a to především pro jeho nespornou nadčasovost. Toto vynikající dílo evropské právní kultury se nesmazatelně vepsalo do české právní kultury a právního vědomí.⁶¹ V průběhu celého 19. století tedy předpis zůstal v platnosti a můžeme tak mluvit o výrazné stabilitě občanského práva. Přesto bez jistých změn se neobešel.⁶² Ty nastaly zejména v souvislosti s revolučním rokem 1848, který zlikvidoval poddansko-vrchnostenské vztahy a nastolil v habsburské monarchii parlamentarismus, v důsledku uzavření konkordátu s katolickou církví byla dále dočasně zastavena platnost části věnující se rodinnému právu.

⁶¹ BEJČEK, J. Všeobecná právně kulturní inspirace Všeobecného zákoníku občanského z r. 1811. *Časopis pro právní vědu a praxi*. [Online]. 2011, č. 3, s. 201-207. [cit. 22. 6. 2020].

⁶² Celkově vzato se jedná o úpravy drobné, a proto se i o revolučním roce 1848 hovoří jako o důkazu nadčasovosti ABGB, neboť ani za takových okolností nebyla potřeba výraznějších změn, či komplexnějšího přepracování.

Výrazná změna také spočívala v oddělení obchodního a směnečného práva od práva občanského a jejich vznik jakožto samostatných právních odvětví.⁶³

Na počátku 20. století pak byla intenzivní diskuze o nutnosti změn občanského zákoníku, z níž vzešly i početné politické iniciativy, nicméně tyto byly zastaveny v důsledku vypuknutí první světové války. Samotný průběh války si však některé změny vynutil, a proto během ní byly vydány dvě částečné novely (zabývající se především problematikou nezvěstnosti, péčí o osoby nesvéprávné, intestátní posloupností, úpravou hranic apod.) Po skončení války pak byla přijata novela, jejíž návrh pocházel z předválečného období, ale tehdy nestihl být schválen. Se vznikem prvního československého státu roku 1918 byly převzaty všechny právní předpisy platné za Rakousko-Uherska, tedy v našem případě je relevantní především ABGB, došlo pouze k jeho novelizaci. Tímto okamžikem nicméně nastal ve státě stav tzv. právního dualismu, neboť v českých zemích platilo právo rakouské a na Slovensku a v Podkarpatské Rusi právo uherské. Zatímco právo rakouské bylo právo ryze psané, uherské se zakládalo z velké části i na obyčejích. Jazykem rakouského práva byla němčina, uherského maďarština.⁶⁴ I proto se téměř ihned začalo uvažovat o novelizaci (nejen) občanského práva, avšak ve výsledku se o ní v prvních deseti letech existence první republiky spíše diskutovalo a výsledky byly nepatrné. Důvodem takových průtahů byly především odlišné pohledy na ideální způsob sjednocení řádů, neboť zatímco někteří byli pro „pouhý“ překlad a následnou revizi s nejnutnějšími změnami rakouského občanského zákoníku, jiní preferovali cestu vypracování nového předpisu. Práce na revizi občanského práva se zintenzivnily až začátkem třicátých let a vyústily vypracováním všeobecného občanského zákoníku, který se sestával ze dvou dílů, z čehož první díl obsahoval samotný text zákona, druhý díl poskytoval důvodovou zprávu. Ve skutečnosti se jednalo o úpravu textu ABGB doplněného ve světle novel vydaných po roce 1914. Dílo však bylo hodnoceno velmi kriticky. Na unifikačním sjezdu v Bratislavě roku 1937 bylo oznámeno, že ke dvacátému výročí vzniku republiky bude vydán nový občanský zákoník.

⁶³ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 16-17.

⁶⁴ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 4. přepracované vydání*. Praha: LINDE Praha a. s., 2010. s. 402.

Další vlna kritiky s předloženým návrhem a s tím spojené průtahy společně s vyhrocenou politickou situací na konci třicátých let však znemožnily jakékoliv další kroky k unifikaci práva.⁶⁵

Osvobozené Československo navázalo na první republiku, a tak zde platil novelizovaný ABGB. Tento stav ale neměl dlouhého trvání, a to především v důsledku politických změn v podobě nástupu komunistické strany k moci. Již v červnu 1948 poukázal předseda vlády Klement Gottwald (1896-1953) na nutnost zavést nový právní řád, který by lépe odpovídal aktuálním politickým ideám. Období let 1948-1950 tak bývá nazýváno jako právníká dvouletka, přičemž jejím úkolem bylo přepracovat a kodifikovat současně celý právní řád.⁶⁶ Občanskoprávním vyústěním této doby se stal občanský zákoník, který byl přijat jako zákon č. 141/1950 s účinností od 1.1.1951. Zákoník bývá nazýván také jako tzv. střední kodex, neboť nahradil ABGB z roku 1811 a následně byl sám už roku 1964 nahrazen novým zákoníkem. Ačkoliv se zde projevovaly tendence k sovětizaci, stále ještě zákon ve značné míře respektoval soukromé vlastnictví, upravoval některé smluvní typy, které byly později potlačovány apod. Na rozdíl od předchozí úpravy zde nebyla obsažena ustanovení týkající se práva rodinného a pracovního, neboť tyto oblasti se od práva občanského oddělily.⁶⁷ Naopak do kodifikace byla zařazena ustanovení dříve pojatá do práva obchodního, a to ohledně prokury, nekalé soutěže apod. Zákoník byl sepsán v duchu následujících zásad

- Unifikace práva
- Preference a ochrana socialistického vlastnictví
- Odstranění přednosti zájmu jednotlivce před zájmem společnosti
- Odstranění členění práva na veřejné a soukromé
- Zrušení obchodního práva jako zvláštního odvětví
- Občanské právo zahrnovalo jen tzv. majetkové právo⁶⁸

Již ke konci padesátých let se však začalo upozorňovat na skutečnost, že tzv. střední kodex plně neodráží poměry a vztahy, které se v této

⁶⁵ SCHELLE, K., TAUCHEN, J., op. cit., s. 17-18.

⁶⁶ BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 406-407.

⁶⁷ Rodinné právo bylo kodifikováno zvlášť, viz zákon č. 365/1949 Sb., o právu rodinném. Právo pracovní se kodifikace dočkalo až se zákonem č. 65/1965, zákoníkem práce.

⁶⁸ SCHELLE, K., TAUCHEN, J., op. cit., s. 21-23.

etapě socialismu vytvořily, a proto se začalo uvažovat o přípravě nového občanského zákoníku. Tyto úvahy nakonec byly realizovány a zanedlouho vešel v platnost zákon č. 40/1964 Sb., tehdy nový občanský zákoník. Jednalo se o tzv. užší pojetí občanského zákoníku, neboť byl zaměřen pouze na společenskou oblast uspokojování osobních potřeb. Jeho subjekty byly pouze tehdejší organizace a občané, jakož i občané mezi sebou navzájem. Zde již byl vliv současného politického dění zásadnější, do značné míry byl potlačen princip autonomie (zejména smluvní a autonomie vlastníků), dále v souvislosti s naší tematikou princip plné náhrady nebo i zásada dobré víry. Z občanského práva se dále vydělily vztahy, které byly dříve upraveny obchodním zákoníkem. Tento předpis zůstal platný až do nástupu OZ, avšak pochopitelně prošel během té doby několika novelizacemi, z nichž za nejvýznamnější můžeme bezesporu označit novelu polistopadovou.⁶⁹ Novela s účinností od 1. 1. 1992 si kládla za cíl především uvést občanský zákoník do souladu s LZPS. Můžeme zde sledovat podstatné rozšíření upravovaných společenských vztahů, vrací se a prohlubuje princip privátní autonomie, konkrétně autonomie smluvní a autonomie vlastníků, upevňuje se princip plné náhrady apod. Občanské právo opět stalo základem soukromého práva a v důsledku tak tato změna přispěla k položení základů právního státu.⁷⁰

3.1.2 ABGB

Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 se věnoval odpovědnostním vztahům v rámci hlavy třicáté nazvané „O právu na náhradu škody a na zadostiučinění“, konkrétně v ustanovení § 1293 a následujících. Hned v úvodu předpis poskytuje definici termínu škoda. Pod tímto pojmem tehdy zákonodárce rozuměl každou újmu, která někomu byla způsobena na majetku, právech nebo na jeho osobě. Z tohoto tedy vyplývá, že škoda zahrnovala jak újmu majetkovou (tedy škodu ve smyslu terminologie dnešního OZ), tak újmu nemajetkovou. I osoba, která se svým jednáním dopustila zásahu do lidských práv, se v tomto smyslu dopustila škody.⁷¹

⁶⁹ Uskutečněna prostřednictvím zákona č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

⁷⁰ SCHELLE, K., TAUCHEN, J., op. cit., s. 24-26.

⁷¹ Tamtéž, s. 317-320.

ABGB rozeznává a odlišuje škodu zaviněnou a nezaviněnou. Generální klauzule obsažená v ustanovení § 1295 zakládá subjektivní odpovědnost škůdce za škodu ze zavinění, a to v případě porušení povinnosti smluvní, ale i mimo smluvní. Na rozdíl od aktuální české právní úpravy je tak zavinění vyžadováno nejen v případě porušení povinnosti zákonné, nýbrž i při porušení povinnosti smluvní. Co je to zavinění pak ABGB přímo stanoví v ustanovení § 1294. Podle něj platí, že „*samovolné poškození se zakládá jednak na zlém úmyslu, byla-li škoda způsobena vědomě a s vůlí; jednak na nedopatření, byla-li způsobena za zaviněné nevědomosti nebo z nedostatku náležité pozornosti nebo náležité péče. Obojí se nazývá zaviněním.*“⁷² Z tohoto se dozvídáme, že zákonodárce rozeznává dvě formy zavinění, a to úmysl a nedopatření (odpovídající nedbalosti), přičemž obě rámcově vymezuje.⁷³

Dle ustanovení § 1296 se v pochybnostech má za to, že škoda nevznikla zaviněním jiné osoby. Současně však tuto vyvratitelnou domněnku de facto omezuje další domněnka, obsažená v následujícím ustanovení, neboť tato předpokládá nedopatření v případě, kdy osoba během jednání opomine požadovaný stupeň péče nebo pozornosti. Zákon tedy vytyčuje obecný standard chování a jeho případné nedodržení postihuje zaviněním ve formě nedopatření. Pokud pak někdo tvrdí, že nebyl schopen dostát svého závazku bez vlastního zavinění, je na něm, aby toto tvrzení dokázal.

Nutno doplnit, že v případě tzv. osob znalých je měřítko pro posuzování jejich zavinění stanoveno přísněji, neboť tím, že se veřejně přihlásili k výkonu jisté činnosti dali najevo svou tomu odpovídající znalost, jejíž standard je vyšší než obecný.⁷⁴ V důsledku jim tak může být, a zpravidla je, nedbalost přisuzována i tam, kde by jiné osobě být přičítána nemohla.⁷⁵ Dále požívá zvláštní úpravy škoda zaviněná několika účastníky. Pro takové případy je obecně dáno pravidlo, kdy odpovídá každý jen za škodu způsobenou svým nedopatřením (zakládá-li se poškození na nedopatření a dají-li se podíly určit). Byla-li ale škoda způsobena úmyslně odpovídají všichni za jednoho a jeden za všechny. To znamená,

⁷² Ust. § 1294 ABGB.

⁷³ Důvodová zpráva k ABGB.

⁷⁴ Ust. § 1299 ABGB.

⁷⁵ Zákon dále doplňuje, že osoba znalá odpovídá za poskytnutí škodlivé rady i nedopatřením, avšak tato rada musí být z oboru jemu vlastního, jinak odpovídá jen tehdy, pokud způsobil škodu vědomě.

že každá jedna osoba odpovídá za celek. Pokud ale tato škodu nahradí, má vyhrazeno právo postihu proti ostatním.

V případě činu nezaviněného pak jednající osoba zpravidla nebyla povinna škodu hradit (s výjimkou případů, kdy se škůdce uvedl z vlastní viny do stavu pomatení nouze apod.) Přesto už ABGB stanovovalo případy objektivní odpovědnosti, avšak velmi zřídka. Jednalo se konkrétně o tři případy odpovědnosti bez zavinění, a to odpovědnost vlastníka bytu dle § 1318, odpovědnost za budovu dle § 1319 a odpovědnost za zvíře dle § 1320. Ačkoliv tedy úprava tohoto typu odpovědnosti nebyla nijak zvlášť rozsáhlá, přesto představovala převratnou úpravu soukromého práva. Příčinu nepřiliš obsáhlé úpravy institutu můžeme jednoznačně připisovat době vzniku kodexu, neboť tehdy nebyla odpovědnost bez zavinění tak aktuální, jako je dnes. Její potřeba se totiž rozvinula až v průběhu 19. století v důsledku probíhající industrializace.⁷⁶

Z hlediska způsobu náhrady škody ABGB upřednostňuje uvedení do předešlého stavu, pokud toto není dobře možné, nahradí se v souladu s ustanovením § 1323 odhadní cena. Vztahuje-li se přitom náhrada jen na utrpěnou škodu, označuje ji zákoník jako odškodnění, pokud se však nahrazuje také ušlý zisk a způsobená urážka, jedná se o plné zadostiučinění. Právě při určování způsobu náhrady pak hraje podstatnou roli forma zavinění, kdy v případě způsobení škody ze zlého úmyslu nebo hrubé nedbalosti je poškozený oprávněn žádat plné zadostiučinění, v ostatních případech jen odškodnění. K formě zavinění se dle ABGB přihlíží i v případě újmy na jmění (majetkové újmy) a posuzování nároku na ušlý zisk a cenu zvláštní obliby. Pokud někdo byl na svém jmění poškozen úmyslně nebo z hrubé nedbalosti, je oprávněn domáhat se i ušlého zisku, a byla-li škoda způsobena jednáním zakázaným trestním zákonem, nebo ze svévole a škodolibosti, může se domáhat ceny zvláštní obliby. V případě ostatních stupňů forem zavinění se škoda nahradí podle obecné ceny, kterou měla věc v době poškození.

3.1.3 OZ 1950

Ve srovnání s ABGB výrazně méně obsáhlý tzv. střední kodex obsahuje úpravu odpovědnosti za škodu v rámci hlavy šestnácté pod názvem „Závazky k náhradě škody“ v ustanovení § 337 a následujících. Předem je

⁷⁶ BERAN, K., HRÁDEK, J. K čemu se vztahuje a co zahrnuje nedbalost v soukromém právu. *Jurisprudence*. [Online]. 2017, č. 1, s. 14-24. [cit. 22. 6. 2020].

třeba mít na vědomí, že úprava směřovala zejména k ochraně socialistického a osobního vlastnictví, jakož i jiných práv, především osobních nemajetkových práv, a též k ochraně života, zdraví a pracovní schopnosti člověka.⁷⁷ Toto se projevilo i na uchopení samostatného termínu škody, kterým zákonodárce rozuměl pro účely zákoníku jen objektivně zjistitelnou majetkovou hmotnou újmu, tedy újmu materiální.⁷⁸ Nové úpravě byl pojem imateriální škody cizí, a duševní i jiné životní nehmotné újmy, penězi nehodnotitelné, se tak již nenahrazovaly. Nemajetkové škodě měla být poskytována ochrana jinými právními odvětvími, a to zejména právem trestním a administrativním.

Úprava náhrady škody je uspořádána tak, že se především stanoví případy, kdy vzniká povinnost nahradit škodu zaviněnou. Z ustanovení § 337 se dozvídáme, že škůdce je povinen nahradit škodu v případě zaviněného porušení jednak smluvního závazku anebo jiné právní povinnosti. Jinou právní povinností se přitom myslí povinnost vyplývající z právního předpisu vyslovujícího určitý příkaz nebo zákaz. Zároveň si můžeme z ustanovení dovodit formy zavinění, jakými jsou nedbalost a úmysl. Zákonodárce neodlišuje mezi stupni nedbalosti, neboť takové další rozlišování nepovažuje za potřebné či praktické. V této souvislosti se odvolává na moderační právo soudu, obsažené v ustanovení § 358 OZ 1950, které soudci umožňuje náhradu zmírnit i vzhledem k míře zavinění.

Ačkoliv zákoník směřuje spíše k odpovědnosti za zavinění, setkáváme se zde, i když ve značně menším rozsahu, i s odpovědností objektivní, tedy odpovědností za výsledek. V tomto smyslu zákonodárce de facto přebral úpravu předcházející, která stanovovala tři případy odpovědnosti bez zavinění (odpovědnost vlastníka bytu, za zvíře a za budovu) s tím, že tyto zahrnul do jednoho paragrafu pod názvem „Odpovědnost za škodu způsobenou věcí.“ V důsledku industrializace pak bylo navíc shledáno účelným, aby byl dán obecný předpis stanovící povinnost k náhradě škody u provozů, jež jsou kvalifikovány jako zvláště nebezpečné. Toto se promítlo v ustanovení § 351 a náhrada se zde uplatňuje na základě odpovědnosti za výsledek.

Pokud již škoda vznikla, preferuje zákoník po vzoru ABGB náhradu uvedením v předešlý stav, neboť tuto považuje autor zákona

⁷⁷ SCHELLE, K., TAUCHEN, J., op. cit., s. 21-22.

⁷⁸ Obecně pod pojem škody sice spadala i újma imateriální, ale tato nebyla předmětem úpravy občanského práva.

za nejspravedlivější. Není-li to dobře možné, hradí se škoda dle ustanovení § 354 v penězích, a to v takovém rozsahu, aby tím byly vyváženy důsledky plynoucí z toho, že nelze provést uvedení v předešlý stav. Proto se přiznává při zaviněné škodě (ať úmyslně, nebo z nedbalosti) i náhrada toho, co poškozenému ušlo. Tím se však nemíní náhrada ušlého zisku v kapitalistickém pojetí dosavadní úpravy, nýbrž náhrada toho, co vyvažuje újmu nastalou tím, že není možné uvedení v předešlý stav.

3.1.4 OZ 1964

Za poměrně krátkou dobu byl tzv. střední kodex nahrazen občanským zákoníkem z roku 1964, který měl lépe reflektovat tehdejší politické poměry. Protože byl předpis v účinnosti takřka 50 let, a navíc během této doby došlo ke změně režimu, byl v mezidobí několikrát novelizován. Za pozornost stojí zejména novela vydaná v souvislosti s pádem komunistického režimu, která přinesla právě i v oblasti náhrady škody několik změn. Úpravu odpovědnosti za škodu najdeme v ustanovení § 420 a následujících.

Co se původní verze týče, tedy znění k 1. dubnu 1964, jako podmínku pro vznik odpovědnosti za škodu stanovuje porušení právní povinnosti, a to buď zákonné nebo smluvní. Podobně jako v předchozích kodifikacích může k porušení dojít jednáním i opomenutím. Stejně tak používá zákonodárce i nadále univerzálního pojmu škoda, i když pod ním chápe spíše újmu majetkovou, kterou lze vyjádřit v penězích. Ačkoliv tedy některé nemajetkové újmy tvoří součást náhrady škody, a to na základě výslovného ustanovení zákona (bolestné a ztížené společenské uplatnění), obecně nemateriální újma dle komentáře nemá povahu škody ve smyslu OZ 1964. Ve prospěch tohoto svědčí i judikatura, příkladem lze uvést rozhodnutí z roku 1971, kdy soud definoval škodu následovně: „*Škoda (jako kategorie občanského práva) se chápe jako újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného a je obecně vyjádřitelné penězi.*“⁷⁹

Zákoník však přináší v souvislosti s odpovědností za škodu i několik novinek, z nichž za zmínku stojí zejména nově presumované zavinění. Podle ustanovení § 420 odst. 2 se občan zproští odpovědnosti, pokud prokáže, že škodu nezavinil. Důkazní břemeno ohledně zavinění tedy spočívá na škůdci. V důsledku pak nehovoříme o odpovědnosti

⁷⁹ R 25/71

za výsledek, nýbrž za zavinění. Co se samotného zavinění týče, rozlišuje zákon formu úmyslnou a nedbalostní. Podobně jako dnešní úprava inspiroje se i tato v souvislosti s vymezením forem zavinění v trestním zákoníku. Úmysl tak teorie rozlišuje na přímý a nepřímý, nedbalost na vědomou a nevědomou. Zákon zná vedle vyčtených dvou typů nedbalosti i hrubou a lehkou, v tomto případě se jedná o typizaci z hlediska posouzení nedbalosti samé. Pro splnění podmínky zavinění pak nezáleží na tom, zda bylo jednání nedbalé, nebo úmyslné (ke vzniku odpovědnosti tak stačí i lehčí forma zavinění v podobě nedbalosti). Avšak úmysl, jakožto kvalifikovanou formu zavinění, musí prokázat poškozený (presumpce se vztahuje pouze na jednání nedbalostní).

Forma zavinění hraje významnou roli také v případě soudního rozhodování o snížení náhrady. Tuto možnost OZ 1964 v podstatě přejímá z předchozí úpravy. Ačkoliv zde, na rozdíl od OZ 1950, není doslovně uvedeno, že soud při posuzování věci přihlédně k povaze a míře zavinění, lze toto dovozovat ze samotného znění. V tomto smyslu se pak vyjadřuje i komentář k předmětnému ustanovení. Zůstává však zmíněno pravidlo, že tzv. mimořádné soudcovské zmírňovací právo nelze aplikovat, byla-li škoda způsobena úmyslně. Není přitom specifikována těžší forma úmyslu (tj. úmysl přímý), proto platí, že se pravidlo vztahuje na formy obě a zmírnění ze strany soudu tak připadá v úvahu pouze u jednání nedbalostního.

Osnova zákona viditelně upouští od dosavadní kazuistiky. V tomto důsledku značně omezuje odpovědnost bez zavinění. Výslovně tak neřeší odpovědnost za škodu způsobenou věcí, která se posuzuje dle obecných hledisek. To platí i o náhradě škody způsobené náhodou, neboť i zde v podstatě jde o odpovědnost za zavinění.

Z hlediska způsobu náhrady škody se nadále upřednostňuje cesta naturální restituice, tedy uvedení v předešlý stav. Ta ovšem připadá v úvahu pouze tehdy, je-li vůbec možná a dále účelná. V opačném případě přichází na řadu náhrada v penězích. I v této souvislosti zastává roli zavinění, neboť ustanovení § 442 odst. 2 stanoví: „*Jde-li o škodu způsobenou úmyslně, může soud přiznat náhradu i jiné škody, jestliže by nepřiznání této další náhrady odporovalo pravidlům socialistického soužití.*“ Jinou škodou zákonodárce rozumí majetkovou újmu, která spočívá v tom, že se majetek poškozeného očekávaným způsobem nezhodnotil. Ustanovení se opět vztahuje na obě formy úmyslu (přímý i nepřímý).

Novela z roku 1991 pak ponechává princip presumovaného zavinění, kdy důkazní břemeno v tomto směru leží na škůdci. Princip

se osvědčil v praxi, neboť se ukázalo, že usnadňuje dosažení náhrady škody poškozeným. Z ustanovení § 420 odst. 3 se tak dozvídáme, že „*Odpovědnosti se zproští ten, kdo prokáže, že škodu nezavinil.*“

Podstatný rozdíl ale přináší v oblasti způsobu náhrady, neboť zatímco původní znění upřednostňovalo uvedení v předešlý stav, nyní zákonodárce preferuje náhradu v penězích. Jedná se o změnu zásadní i proto, že již ABGB zakotvuje primárně uvedení v předešlý stav a až do tohoto okamžiku zůstal postoj zákonodárce neměnný (tedy více než 150 let). Naturální restituice se však nevylučuje, může být požadována poškozeným v případě, že je možná a účelná, případně preferována stranami cestou dohody. V úvahu připadá i kombinace obou typů náhrad. Nově se také kromě skutečné škody hradí povinně poškozenému i to, co mu ušlo. Ušlý zisk přitom dle znění před novelou připadal v úvahu pouze v případě úmyslu a rozhodoval o něm na žádost poškozeného soud. Nyní se tedy ušlý zisk hradí automaticky i v případě jednání nedbalostního. Pro případy obtížné dobytosti náhrady škody přichází novela s novinkou obsaženou v ustanovení § 442 odst. 3, která v případě úmyslného trestného činu, z něhož měl pachatel majetkový prospěch, umožňuje uspokojit právo na náhradu škody z věcí, které nabyl právě v rámci tohoto prospěchu. Kromě vyšší formy zavinění tak zde zákon vyžaduje, aby škoda vznikla následkem spáchání trestného činu vyčteného trestním zákonem.

Obecně pak lze doplnit, že odpadl důvod pro rozlišování obecné odpovědnosti mezi občanem a organizacemi, a tak byla úprava nahrazena jednotnou odpovědností fyzických a právnických osob. Potřebám hospodářské a obchodní praxe dále vychází vstříc nové ustanovení o odpovědnosti za škodu, která byla způsobena provozní činností. Nově je formulována odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo při plnění závazku použito. Řada věcí naopak zůstala zachována, jako například samotné pojetí škody, které představuje zejména újmu majetkovou, která je objektivně vyjádřitelná v penězích.

3.2 V duchu aktuální právní úpravy

Občanský zákoník z roku 1964 zůstal ve znění novel v účinnosti až do konce roku 2013. Iniciativa k vypracování nového občanského zákoníku se sice objevila už na počátku 90. let 20. století, nicméně tyto

snahy se nedočkalý zdárného konce. Práce na aktuálním OZ tak byly zahájeny až v roce 2000, a to z rozhodnutí tehdejšího ministra spravedlnosti Otakara Motejla (1932–2010). Na tomto podkladě byl vypracován věcný záměr rekodifikace, který byl schválen vládou dne 18. dubna 2001, a z něhož vychází dnešní znění OZ. Autoři si kladli za cíl vytvořit standardní občanský zákoník kontinentálního typu. Rekodifikační snahy byly tentokrát zúročeny a dne 1. 1. 2014 vstoupil v účinnost nový občanský zákoník.

Nový občanský zákoník je tedy výsledkem téměř desetileté práce a přinesl s sebou velké množství změn takřka ve všech oblastech úpravy. Jmenovitě mohu uvést například změnu chápání pojmu věci v právním smyslu, rozšíření katalogu věcných práv, možnost nabytí vlastnictví od neoprávněného, prosazení zásady *superficies solo cedit* a další. Pro účely této práce jsou však relevantní především změny v oblasti náhrady majetkové a nemajetkové újmy, které byly ve značné míře popsány již v předchozích kapitolách. Nyní si tak tyto shrneme a spíše se zaměříme na roli zavinění v nich.

OZ předně přináší změnu v terminologii, když zavádí univerzální pojem újma a tuto dělí na majetkovou (nazývanou také jako škoda) a nemajetkovou. Úpravu náhrady majetkové a nemajetkové újmy najdeme v ustanovení § 2894 a následujících (část čtvrtá relativní majetková práva, hlava třetí závazky z deliktů). Zákonodárce se snaží vyplnit mezery a napravit některé nedostatky, které vykazoval OZ 1964. Nová úprava je oproti té předešlé poměrně obsáhlejší a v návaznosti na bohatou judikaturu zavádí nové principy a mění některá zažitá pravidla. Kromě terminologické změny OZ sjednotil úpravu náhrady pro občanskoprávní a obchodněprávní vztahy. Předešlá úprava v tomto smyslu rozlišovala, zda se jedná o vztahy mezi podnikateli, nebo běžnými fyzickými osobami. V prvním případě se totiž posuzovaly dle tehdejšího obchodního zákoníku.

S OZ přichází i nutnost sledovat povahu porušené povinnosti. Jiné důsledky bude mít porušení zákonné povinnosti, u kterého se vyžaduje prokázání zavinění škůdce, a jiné porušení smluvní povinnosti, která je postavena na principu objektivní odpovědnosti. Nová úprava zde vychází z obchodního zákoníku a pro smluvní vztahy tak zavádí výrazně přísnější důsledky.

Pro vznik odpovědnosti v případě porušení zákona je tedy dle ustanovení § 2910 OZ nutné vlastní zavinění. Zákonodárce v tomto smyslu poškozenému usnadnil jeho postavení, když v duchu předchozí

kodifikace ponechal domněnku nedbalosti, a tak zde de facto dochází k obrácení důkazního břemene. V této souvislosti se hodí připomenout, že domněnka se vztahuje pouze na zavinění nedbalostní, proto tvrdí-li poškozený, že újma byla způsobena úmyslně, leží důkazní břemeno stále na něm. Naproti tomu v případě porušení smluvní povinnosti zákon zavinění nevyžaduje. Hovoříme o objektivní odpovědnosti v tomto případě s možností liberace ve smyslu odst. 2. Liberačním důvodem je zde trvalá mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na vůli škůdce. Nabízí se otázka, z jakého důvodu zákonodárce přiřadil k zákonné povinnosti subjektivní odpovědnost a povinnosti smluvní spojil s odpovědností objektivní. Osobně v takovém konceptu spatřuji jistý smysl, a to zejména vzhledem k tomu, že závazek ze smlouvy přijme osoba vědomě a dobrovolně a opačný přístup bychom mohli v za jistých okolností považovat až za rozporný se zásadou pacta sunt servanda. Je zjevné, že závazek vzniklý ze zákona je charakteru odlišného. V tomto smyslu hovoří i komentář k příslušnému ustanovení, podle kterého v případě smlouvy dochází k porušení dobrovolné a vědomě převzaté již existující povinnosti, kdežto v případě zákona vzniká závazek až v důsledku samotného deliktu. Objevila se však i řada kritiků z oblasti právní obce, kteří zpřísnění postavení škůdce v rámci smluvních vztahů považují při nejmenším za nežádoucí a nespravedlivé a vztah mezi smluvními stranami spatřují jako nevyvážený. Někteří přišli s myšlenkou vedoucí k zavedení institutu předvídatelnosti, který byl v této souvislosti obsažen v ObchZ. Musím uznat, že tento koncept našel oporu i ve mně samotné. Nepopírám totiž, že zavedení jiného (přísnějšího) režimu pro smluvní vztahy má své opodstatnění, na druhé straně je však pravdou, že současná úprava může v jistých situacích vést k z mého pohledu nespravedlivě uložené povinnosti (případně uložené v neúměrné výši) vzhledem k tomu, co mohl škůdce důvodně očekávat/předvídat. Význam pravidla předvídatelnosti přitom spočívá v tom, že dlužník nemusí platit na náhradě víc, než je rozsah rizika, které mohl rozpoznat rozumným způsobem jako riziko, které také mohl zajistit pojištěním. Přitom je ovšem vždy klíčové, jaké informace měl, resp. musel mít v době uzavírání smlouvy.⁸⁰

⁸⁰ TICHÝ, L., Neuspokojivé řešení smluvní odpovědnosti za škodu v o.z. (plaidoyer za předvídatelnost škody). *Bulletin advokacie*. [Online]. 3/2018, s. 20-26. [cit. 22. 6. 2020].

Z hlediska způsobu a rozsahu náhrady škody OZ preferuje uvedení v předešlý stav. Znění § 2951 stanoví, že není-li naturální restituce dobře možná (případně požádá-li o to poškozený), hradí se škoda v penězích. Ohledně posuzování možnosti naturální restituce platí, že se v první řadě vyloučí případy, v nichž není možná a dále se posuzuje, v jakém případě zájem škůdce na poskytnutí peněžní náhrady podstatně převyšuje zájem poškozeného na zachování neporušitelnosti jeho statku.

3.2.1 význam rozlišování jednotlivých forem zavinění

Co se týče forem zavinění, ponechává tyto OZ totožné jako předchozí úprava. V základu tedy rozeznáváme dva typy, jakými jsou nedbalost a úmysl, přičemž každý z nich pak vykazuje ještě dvě další podkategorie. Již jsem uvedla, že platí domněnka nedbalosti a poškozený tak úmysl v této formě nemusí dokazovat – naopak je na škůdci, aby dokázal, že škodu nezavinil. U úmyslu však důkazní břemeno leží na bedrech poškozeného. Jaký má ale rozlišování jednotlivých forem praktický význam?

Jako podstatné vodítko slouží forma zavinění při počítání promlčecí lhůty. Obecná subjektivní promlčecí lhůta je ve smyslu ustanovení § 629 OZ tříletá. Objektivní lhůtou pro náhradu škody se zabývá ustanovení § 636 OZ, přičemž tuto stanovuje v délce deseti let. Avšak za předpokladu, že byla újma způsobena úmyslně, promlčí se právo na náhradu nejpozději za 15 let. Pro úmyslně porušenou povinnost tak zákon objektivní promlčecí lhůtu prodlužuje. Dále je forma zavinění pro délku promlčecí lhůty rozhodující i v případě sjednané lhůty stranami. Tuto možnost zákonodárce dává v ustanovení § 630 OZ, podle kterého *„si strany mohou ujednat kratší nebo delší promlčecí lhůtu počítanou ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, než jakou stanoví zákon, nejméně však v trvání jednoho roku a nejdéle v trvání patnácti let.“* Pokud se však jedná o právo vzniklé z úmyslného porušení povinnosti, k ujednání kratší promlčecí lhůty se nepřihlíží. Zákon tak poskytuje vyšší stupeň ochrany poškozenému, pokud újma vznikla úmyslným jednáním škůdce.

Pro úmyslně spáchanou škodu dále nepřipadá v úvahu snížení náhrady ve smyslu ustanovení § 2953 OZ. Tímto zákonodárce ukládá soudu moderační právo, kdy z důvodů zvláštního zřetele hodných je oprávněn náhradu škody přiměřeně snížit. Důvody vedoucí ke snížení přitom ustanovení demonstruje, příkladem může být situace, kdy by se škůdce v důsledku uhrazení škody ocitl v nouzi. Konečný verdikt je však vždy

na soudu. Výjimku ale tvoří mj. právě úmyslně způsobená škoda, kdy zákon moderaci výslovně zakazuje.

Odůvodňují-li to zvláštní okolnosti, může být škůdci dle ustanovení § 2971 uložena povinnost nahradit vedle škody i nemajetkovou újmu, a to i v případě, že se nejedná o újmu na přirozených právech nebo cenu zvláštní obliby (v těchto případech totiž povinnost k náhradě nemajetkové újmy ukládá zákon přímo). Uložení povinnosti k náhradě nemajetkové újmy dle tohoto ustanovení zákon připouští za splnění jistých okolností, zejména porušil-li škůdce z hrubé nedbalosti důležitou právní povinnost, anebo způsobil-li újmu úmyslně z touhy ničit, ublížit nebo z jiné pohnutky zvláště zavrženíhodné. I v tomto případě tedy hraje forma zavinění důležitou roli.

Výše jsme si tedy demonstrovali, že ač se na první pohled může zdát rozlišování forem zavinění zbytečné, existují v praxi situace, kdy je takové určení nezbytné. Je ovšem pravdou, že i v takových situacích si vystačíme s rozdělením v základní rovině, tedy na úmysl a nedbalost. Z logiky věci pak vyplývá, že pro úmyslné jednání stanovuje zákon přísnější režim než pro jednání nedbalé. Za zmínku stojí také pojem tzv. hrubé nedbalosti, se kterou taktéž zákon pojí jisté důsledky. Hrubá nedbalost však není dalším typem nedbalosti, leč vyjadřuje její míru. Za hrubou nedbalost tak můžeme považovat vědomou nedbalost i závažné případy nevědomé nedbalosti.

3.2.2 popis a analýza zavinění v různých odpovědnostních vztazích

Skutkové podstaty náhrady škody dle OZ můžeme rozdělit na základní a zvláštní. Základními podstatami přitom rozumíme porušení dobrých mravů dle § 2909, porušení zákona dle § 2910 a v neposlední řadě porušení smlouvy dle § 2913. Druhá skupina zahrnující zvláštní skutkové podstaty je obsáhlejší. Za účelem analýzy zavinění jsem si vybrala tři z nich, konkrétně škodu způsobenou tím, kdo nemůže posoudit následky svého jednání, škodu způsobenou věcí a naposled škodu způsobenou informací nebo radou.

V rámci první skutkové podstaty bych se ráda zaměřila na případy nepřičetnosti způsobené vlastní vinou dle § 2922 OZ. Podle tohoto ustanovení je osoba, která se uvede vlastní vinou do stavu nepřičetnosti (tedy do stavu, kdy není s to ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky), povinna nahradit škodu v tomto stavu způsobenou. Zákon tak

vyžaduje zavinění, avšak nemůžeme hovořit o zavinění ve smyslu § 2910. Nezkoumá se totiž deliktní zavinění, ale zavinění vztahující se k činu, jímž se osoba přivedla do stavu nepřičetnosti. Za jednání spáchané ve stavu nepřičetnosti totiž není škůdce odpovědný, neboť pozbývá deliktní způsobilost. Pro naplnění podmínek odpovědnosti tak musí být prokázáno zavinění ohledně přivedení se do stavu nepřičetnosti. I v tomto případě však platí domněnka nedbalosti, a tak je na škůdci, aby prokázal, že stav své nepřičetnosti nezavinil. Zavinění je z logiky věci vyloučeno za okolností, kdy škůdce nemusel či nemohl vědět, že se tím konkrétním jednáním do stavu nepřičetnosti uvede (příkladem může být užívání léku s nečekanými vedlejšími účinky). Zajímavý je tedy z pohledu takové situace fakt, že škůdce přímo ke způsobené újmě neváže žádný psychický vztah, avšak přesto v této souvislosti zákon jistý druh zavinění vyžaduje a na základě tohoto je pak škůdci uložena povinnost k náhradě škody za újmu, kterou patrně způsobit nechtěl a v bdělém stavu by ji nezpůsobil. Nepopírám ale, že postoj zákonodárce je smysluplný. Zákonodárce vzal z pochopitelných důvodů deliktní způsobilost osobám, které nejsou schopné posoudit následky svého jednání, avšak uvede-li se osoba do takového stavu vědomě a dobrovolně a je si navíc vědoma skutečnosti, že v takovém stavu nemusí mít kontrolu nad svým jednáním, ochrana takové osoby ztrácí smysl. Navíc se zjevně dostává do rozporu s původním cílem zákonodárce v podobě ochrany slabších osob. Ze samotného znění dále vyplývá, že připadá v úvahu i účast třetích osob, a to za předpokladu, že se škůdce dostal do stavu nepřičetnosti jejich vinou. Zatímco OZ 1964 vyžadoval ze strany třetí osoby zavinění ve formě úmyslu, nyní postačí i nedbalost. K náhradě škody je pak tato osoba zavázána se škůdcem společně a nerozdílně (příkladem si můžeme uvést kumpána v restauraci, výčepního, který nezabránil v nalévání alkoholu zjevně podnapilému škůdci).⁸¹ Je důležité mít na paměti, že ne každá škoda způsobená ve stavu opilosti se bude posuzovat na základě tohoto ustanovení. Pokud nepůjde o stav, kdy škůdce není s to posoudit následky svého jednání, bude uložena povinnost k náhradě škody podle obecných ustanovení.

Druhou ze zvláštních skutkových podstat, tedy škodu způsobenou věcí, jsem zvolila především skrze možnou polemiku ohledně změny typu odpovědnosti v aktuální úpravě. Podle ustanovení § 2936 OZ musí ten, kdo je povinen někomu něco plnit a použije při tom vadnou věc,

⁸¹ TINTĚRA, T. PETR, P. a kol. *op. cit.*, s. 272.

nahradit škodu způsobenou touto věcí. Ke vzniku odpovědnosti k náhradě přitom musí být kumulativně splněny tři podmínky, konkrétně existující osoba, která má povinnost plnit, dále použití věci za účelem plnění a naposledy prokazatelná vada této věci. Zatímco OZ 1964 výslovně stanovil, že této povinnosti se nelze zprostit, OZ tuto formuli vynechává. Dříve tedy toto ustanovení bylo jednoznačně příkladem absolutní objektivní odpovědnosti a povinnost k náhradě se ukládala bez ohledu na zavinění. Toto lze odvozovat i z dobové judikatury. V roce 2011 NS například konstatoval, že *“ustanovení § 421a obč. zák. upravuje zvláštní případ objektivní odpovědnosti, kdy ten, kdo plní závazek (poskytuje určitou službu) se nemůže odpovědnosti zprostit na základě žádného liberačního důvodu. Zákonnými předpoklady této odpovědnosti je vznik škody, její původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jíž bylo při plnění závazku použito, a příčinná souvislost mezi nimi. Přístrojem nebo jinou věcí je jakýkoli hmotný předmět, jehož bylo při plnění závazku použito. Okolnostmi, jež mají původ v povaze věci, se rozumí její vlastnosti a účinky, jimiž se věc (přístroj, přípravek) projevuje. Za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje, popř. jiné věci, se samozřejmě považuje i situace, kdy škoda vznikla následkem vady přístroje, jeho nefunkčnosti či jeho nevhodné, popřípadě nedostatečné obsluhy.”*⁸² Pokud ale nyní zákon možnost exkulpace výslovně nezakazuje, můžeme to chápat jako posun k subjektivní odpovědnosti? Dává zákonodárce osobě povinné k náhradě možnost vyvinut se? Tato myšlenka by mohla mít oporu i v ustanovení § 2895 OZ, které zavádí princip subjektivní odpovědnosti za škodu, ledaže zákon zvláště stanoví, že jde o odpovědnost objektivní. V praxi se ovšem drtivá většina právnické obce přiklání k zachování objektivního charakteru odpovědnosti, přičemž v této souvislosti mluví o tzv. enumerativním principu. Podle právní nauky tak převzal OZ ve své podstatě dosavadní pojetí objektivní odpovědnosti, které vychází z předcházející právní úpravy, přičemž žádné ustanovení nemá již ambici být generální klauzulí.

Nakonec si rozebereme roli zavinění v případě škody způsobené informací nebo radou ve smyslu § 2950 OZ. Ustanovení skrývá dvě skutkové podstaty, které od sebe odlišuje osoba škůdce. V prvním případě jím je znalec, odborník a ve druhém de facto kdokoliv. Zákon rozlišuje informaci neúplnou (postrádající některé podstatné údaje) a nesprávnou

⁸² Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 5. 2011 sp. zn. 25 Cdo 1240/2009. Nejvyšší soud [online]. Nejvyšší soud, © 2011 [cit. 3. 5. 2020].

(objektivně špatné sdělení). Dále se k ustanovení váže termín škodlivá rada, tedy rada, u které při vynaložení odborné péče nešlo rozumně očekávat s ohledem na účel a dobu, ve které byla učiněna, že povede k očekávanému cíli.⁸³ Na první pohled je citelné, že informace od odborníka v oboru bude hodna větší míry důvěryhodnosti než od kohokoliv jiného. Není tedy překvapením, že poskytnou-li neúplnou či nesprávnou informaci odborník a v důsledku toho vznikne škoda, bude zákonodárce přísnější než v případě kohokoliv jiného. Tento postoj se odráží i v požadavku na zavinění. Pokud vznikne škoda nesprávnou informací nebo radou od odborníka, je tento odpovědný k náhradě škody bez dalšího, tedy bez ohledu na zavinění. Je pravdou, že v opačném případě by ustanovení ohledně škody způsobené informací od odborníka bylo zbytečné, neboť by pro poškozeného bylo jednodušší domáhat se svého nároku dle § 2913 OZ pro porušení smluvního ujednání. Toto tvrzení si můžeme demonstrovat judikaturou NS, který ve věci náhrady škody vzniklé chybným znaleckým posudkem stanovil následující: „*Soudem ustanovený znalec, který vypracoval chybný znalecký posudek, odpovídá za škodu, která vznikla účastníku řízení tím, že mu soud na základě tohoto posudku přiznal nižší plnění.*“⁸⁴ Je-li ale škoda způsobená nesprávnou nebo neúplnou informací od kohokoliv jiného, vyžaduje zákon pro vznik odpovědnosti zavinění. Škůdce si musí být vědom toho, že poskytnutá informace povede ke vzniku újmy. Nestačí tedy zavinění ve formě nedbalosti, leč je třeba prokázat úmysl. Z toho důvodu zde není relevantní domněnka nedbalosti, a tak je na poškozeném, aby přítomnost úmyslu prokázal. Postačí i úmysl nepřímý.

⁸³ PAVLŮ, R., BAIER, J. Odpovědnost za škodu způsobenou informací nebo radou dle § 2950 NOZ. *Rekodifikace & Praxe*. 2014, roč. 2, č. 5, s. 8.

⁸⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 7. 2008 sp. zn. 25 Cdo 883/2006. Nejvyšší soud [online]. Nejvyšší soud, © 2008 [cit. 16. 4. 2020].

4 Současná německá právní úprava soukromoprávní odpovědnosti

V poslední kapitole přiblížím pojetí občanskoprávní odpovědnosti se zaměřením na samotné zavinění z pohledu německé úpravy a poskytnu čtenáři možnost k porovnání českého OZ se zahraničním civilním kodexem, konkrétně s BGB („*Bürgerliches Gesetzbuch*“). Kořeny německého občanského zákoníku sahají už na konec 19. století, přičemž účinný je od r. 1900 až do současnosti. Jako takový byl vzorem při kodifikaci civilního práva pro spoustu zemí (např. Řecko, Japonsko aj.). Za dlouhou dobu své účinnosti pochopitelně prošel rozsáhlými rekodifikacemi, z čehož poslední zásadnější změny přinesla novela z roku 2002, a to právě především v oblasti závazkového práva.

Z hlediska práva na náhradu škody německé právo důsledně rozlišuje mezi povahou porušené povinnosti (zda se jedná o povinnost zákonnou, či smluvní). I zde inspiroval český zákonodárce při tvorbě OZ, a proto i český právní řád zavádí odlišný režim pro porušení povinnosti zákonné a smluvní. Obě úpravy však vykazují rozdíly, už co se systematicky týče. Zatímco český OZ zařazuje obě skupiny do úpravy práva deliktního (§ 2894 a násl. OZ), německý BGB sem řadí jen porušení zákonné povinnosti, kdežto smluvní povinnost k náhradě škody je obsažena v obecných ujednáních o závazcích (§ 280 BGB).

Německé deliktní právo je upraveno v ustanoveních § 823-853 BGB pod názvem „nedovolené jednání“ („*Unerlaubte Handlungen*“). Zde najdeme mj. tři skutkové podstaty, které tvoří základní stavební kámen práva na náhradu škody. Konkrétně se jedná o ustanovení § 823 odst. 1, § 823 odst. 2 a § 826 BGB. První v pořadí upravuje povinnost k náhradě v případě zásahu do absolutních práv. Škodě na majetku se věnují zbývající dvě (porušení zákona a porušení dobrých mravů).

Podle ustanovení § 823 odst. 1 platí, že „*poruší-li někdo úmyslným jednáním život, tělesnou integritu, zdraví, svobodu, vlastnictví nebo jiné právo třetí osoby, je povinen k náhradě škody z toho vzniklé*“. Zákonodárce jmenuje práva, kterým věnuje zvláštní ochranu. Skutkovou podstatu tak naplní škůdce, pokud škodu způsobil jednáním protiprávním a zaviněným, přičemž musí dojít k porušení alespoň jednoho z práv vyčtených ustanovením. Z hlediska požadavku na protiprávnost zavádí i německý občanský zákoník okolnosti vylučující odpovědnost, jakými jsou například nutná obrana (§ 227 odst. 1), obranná nouze (§228) nebo agresivní

nouze (§ 904 BGB). Kromě zavinění a samotné škody pak dále musí existovat příčinná souvislost mezi porušením práva a vzniklou škodou. Pokud jsou všechny tyto předpoklady naplněny, nastává automaticky právní následek v podobě povinnosti škůdce nahradit poškozenému způsobenou škodu.

Dle odstavce dva pak „*stejná povinnost vzniká tomu, kdo jedná proti zákonu, jehož účelem je ochrana práv jiného. Pokud je podle obsahu zákona možné jej porušit i bez zavinění, pak vzniká povinnost k náhradě jen v případě zavinění.*“ Toto ustanovení se soustředí na případy, kdy nedošlo k porušení práva ve smyslu odst. 1, na rozdíl od toho se odpovědnost ve smyslu odst. 2 odvíjí nikoliv od následku, nýbrž od jednání, které porušuje ochrannou normu. V praxi hovoříme zejména o případech, ve kterých se jedná o ryze majetkovou škodu, neboť toto není v právech chráněných odst. 1 zahrnuto. Podobně jako v předchozím případě musí být prokázána protiprávní povaha jednání škůdce, jeho zavinění, způsobená škoda a příčinná souvislost.

Poslední z výše zmíněných ustanovení by se dalo přirovnat k ustanovení § 2909 českého občanského zákoníku, neboť pojednává o porušení dobrých mravů. Ustanovení § 826 BGB říká, že „*pokud někdo jinému úmyslně způsobí škodu způsobem porušujícím dobré mravy, je povinen k náhradě škody.*“

V rámci této kapitoly je však obsažena pouze úprava vzniku odpovědnosti, přičemž rozsahu a způsobu náhrady se věnuje právo na náhradu škody. Toto je zakotveno v ustanovení § 249 (věnujícímu se způsobu a rozsahu náhrady škody – „*Art und Umfang des Schadensersatzes*“) a násl. BGB. K určení rozsahu a způsobu náhrady v případě deliktu je tak zapotřebí aplikovat příslušné ustanovení společně s ustanovením obecného závazkového práva, čímž je dána jednotná úprava odpovědnosti smluvní a deliktní.⁸⁵

Povinnost k náhradě škody vzniklé porušením smluvní povinnosti pak tedy vyplývá z ustanovení § 280 odst. 1 BGB, podle kterého „*porušili dlužník povinnost ze závazkového právního vztahu, může věřitel požadovat náhradu za škodu, která vznikla tímto porušením. Toto neplatí, pokud dlužník takové porušení povinnosti nezavinil.*“ Pro vznik

⁸⁵ KÖTZ, H., WAGNER, G. Deliktsrecht. 11. vydání. München: Vahlen, 2010, s. 46.

odpovědnosti je tak vyžadována existence závazkového vztahu⁸⁶, musí dojít k zaviněnému porušení jím dané povinnosti a v důsledku toho vzniknout škoda.

Podobně jako v české úpravě odlišuje tedy i německý předpis objektivní a subjektivní odpovědnost, jinak také odpovědnost závislou na zavinění (*verschuldensabhängige Haftung*) a odpovědnost na zavinění nezávislou neboli odpovědnost za ohrožení (*verschuldensunabhängige Haftung – Gefährdungshaftung*). V prvním případě se ve shodě s naší úpravou pro vznik povinnosti k náhradě škody vyžaduje prokázání zavinění, a právě tento typ odpovědnosti v BGB značně převládá.⁸⁷ Druhou v pořadí je odpovědnost za ohrožení, jež zakládá odpovědnost vlastníka nebezpečné věci za nebezpečí vznikající z povahy té konkrétní věci. Avšak oporu má tento odpovědnostní typ v jediném ustanovení BGB, konkrétně § 833 odst. 1, který pojednává o škodě způsobené zvířetem.⁸⁸ Ostatní případy objektivní odpovědnosti jsou obsaženy v samotných zvláštních právních předpisech.

Je tak zřejmé, že německé pojetí obecné deliktární odpovědnosti zpravidla vyžaduje přítomnost jediného subjektivního prvku z předpokladů pro vznik odpovědnosti, tedy zavinění. Definici samotného pojmu zavinění, podobně jako v OZ, bychom v BGB hledali marně. Můžeme z něj ale dovodit, že i německé civilní právo rozlišuje dvě základní formy zavinění, jakými jsou úmysl a nedbalost. Úmysl může být dále prokázán jako přímý (*dolus directus*), nebo nepřímý (*dolus eventualis*). Na rozdíl od české úpravy však BGB přímo obsahuje definici nedbalosti, a to v ustanovení § 276 odst. 2, podle kterého lze nedbalostí rozumět „zanedbání potřebné péče v běžném styku“. Nedbalost ve smyslu BGB vykazuje tři stupně, a to hrubou („*grobe Fahrlässigkeit*“), běžnou (*einfache Fahrlässigkeit*) a lehkou (*leichte Fahrlässigkeit*). V praxi má však toto rozdělení minimální dopad.

⁸⁶ Závazkový vztah bude mít v drtivě většině případů přirozeně povahu smlouvy, je však nutné připomenout, že se může jednat i o tzv. kvazismělní vztahy (před-smluvní odpovědnost), či jiná zvláštní spojení (společenství vlastníků bytových jednotek).

⁸⁷ Příkladem lze uvést ust. § 823-826 BGB.

⁸⁸ Pokud zvíře způsobí jakoukoliv újmu, je jeho majitel povinen nahradit poškozenému škodu. Pokud se ale jedná o domácí zvíře chované pro jisté účely a majitel nad ním vykonával náležitý dohled, není k náhradě povinen.

V porovnání s českou úpravou tak stojí za pozornost zavinění v případě porušení smluvní povinnosti. Zatímco v OZ je pro takové případy dána odpovědnost objektivní (byť s možností exkulpace), BGB pro vznik odpovědnosti vyžaduje i prokázání zavinění, je tak dána odpovědnost subjektivní. Nutno ale doplnit, že od roku 2002 platí v německé úpravě v souvislosti s porušením smluvní povinnosti presumpce zavinění, konkrétně toto vyplývá z ustanovení § 280 odst. 1 věty druhé BGB. Jinými slovy je dána vyvratitelná domněnka, že škůdce škodu zavinil a je na něm, aby dokázal opak.⁸⁹

Z hlediska způsobu náhrady škody preferuje německý zákonodárce naturální restituci, a to dle ustanovení § 249 BGB. Teprve není-li navrácení do původního stavu možné, nastupuje náhrada v penězích (§ 250, 251 BGB). Zaujímá tedy totožný postup jako autor českého OZ. Náhrada škody v sobě zahrnuje také ušlý zisk. Náhrada nemajetkové újmy připadá v úvahu pouze v případech stanovených zákonem.

⁸⁹ VOLLKOMMER, M., GREGER, R., HEINEMANN, J. *Anwaltshaftungsrecht*. 4. vydání. München: C. H. Beck, 2014. s. 83.

Závěr

Odpovědnost, ať už dána právem občanským, trestním či jakýmkoliv jiným, zakládá (případně aktivuje) právní povinnost, jejíž splnění je vymahatelné státem. Bezesporu tak můžeme tvrdit, že s sebou nese podstatné následky, a právě proto je nezbytné důvody vedoucí k jejímu vzniku důsledně uvážit. Vzhledem k povaze věci je totiž nežádoucí, aby byl zákonodárce příliš mírný, anebo naopak příliš tvrdý.

Prvek zavinění má jakožto jediný subjektivní předpoklad pro vznik odpovědnosti své dobré opodstatnění. Jednoduše řečeno, budu-li odpovídat za škodu, kterou jsem nezavinil, můžu takový postoj hodnotit jako nespravedlivý a do jisté míry i opodstatněně. V jistých konkrétních případech má však koncept odpovědnosti bez zavinění svůj smysl.

Do okamžiku nabytí účinnosti OZ platila jednota civilního deliktu, která vycházela ze subjektivní odpovědnosti. Existovala i objektivní odpovědnost, ale ta se vztahovala ke konkrétním zvláštním skutkovým podstatám (např. odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvlášť nebezpečným, za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků aj.) Za takových okolností shledávám koncept odpovědnosti za výsledek logický. Ačkoliv se na první pohled zdá, že zákon nevyžaduje žádnou podobu zavinění, myslím, že by se jistá forma účasti dovodit dala. Demonstrujme si toto tvrzení na odpovědnosti za škodu způsobenou provozem zvlášť nebezpečným, za kterou odpovídá provozovatel závodu či zařízení zvlášť nebezpečného. Začnu-li nebezpečný závod provozovat, musím si být vědom skutečnosti, že riziko vzniku škody je zvýšené a s tímto být srozuměn. Navíc její vznik může často souviset se zanedbáním mé povinnosti k řádnému vedení (např. povoláním nespolehlivého člověka apod.)

Zvláštní skutkové podstaty zakládající objektivní odpovědnost obsahuje i OZ, dokonce jejich základnu rozšiřuje. Mimo to ale zavádí modifikovanou verzi objektivní odpovědnosti, a to v případě porušení smluvní povinnosti. Je pravdou, že i zde logické opodstatnění najdeme. Povinnosti ze smlouvy přijímá strana dobrovolně a je si jich dobře vědoma. Charakter povinnosti smluvní je tedy od té zákonné v tomto smyslu odlišný. Nepopírám ale, že by v této souvislosti stálo za zvážení zavedení institutu předvídatelnosti v duchu ObchZ, který by svým způsobem limitoval výši náhrady.

Pokud se tedy mám vyjádřit k možnosti nespravedlivého uložení povinnosti na základě objektivní odpovědnosti, pak tvrdím, že

i v případě objektivní odpovědnosti zde jakási forma účastenství ze strany osoby odpovědné je, byť ne přímo. Celý koncept odpovědnosti bez zavinění vychází z úvahy, že jistá postavení přináší jistá rizika a ta osoba odpovědná přijetím tohoto statusu v podstatě akceptuje.

Tímto názorem však v žádném případě nepodceňuji význam zavinění v odpovědnostních vztazích. Ba naopak. Zavítejme třeba do odvětví trestního práva, kde se ke vzniku odpovědnosti zavinění vždy vyžaduje a objektivní odpovědnost tak nepřipadá v úvahu. Přísnější požadavky vedoucí ke vzniku trestní odpovědnosti vychází zejména z povahy trestněprávních sankcí. Ne nadarmo je v TrZ obsažena zásada subsidiarity trestní represe. Sankce dané TrZ znamenají velký zásah do základních lidských práv (příkladem může být TOS). Přesto nelze tvrdit, že význam zavinění v občanském právu je jiný než v právu trestním. V obou případech je podmínkou ke vzniku odpovědnosti, OZ pouze stanovuje výjimky, pro které tento prvek nepožaduje. TrZ si něco takového vzhledem k charakteru ukládaných trestů nemůže dovolit. Spíše lze shrnout, že otázka zavinění je doménou především trestního práva, přičemž právo civilní se jím inspiruje. Toto můžeme demonstrovat zejména převzetím definic jednotlivých forem zavinění z TrZ.

Co se těchto týče, rozlišuje zákon dvě hlavní, tedy úmysl a nedbalost, přičemž každá z nich vykazuje ještě další dvě podkategorie. Dospěla jsem k závěru, že rozlišení mezi úmyslem a nedbalostí má praktický dopad hned v několika případech, konkrétně při počítání promlčecí lhůty, rozhodování o snížení náhrady, uložení povinnosti i k náhradě nemajetkové újmy. Praktický význam rozlišování jednotlivých podkategorií má však význam minimální, takřka žádný.

Úvodem jsem si dále položila otázku, jak mohu posoudit, kdy je jednání ještě nezaviněné a kdy už zaviněné. Vodítkem pro určení hranice je v tomto případě dodržení potřebné míry opatrnosti. O nedbalostní zavinění se jedná pouze v případě, kdy je dána příčinná souvislost mezi nedodržením potřebné míry opatrnosti a následkem. Pokud tato dána není, hovoříme o jednání nezaviněném.

V případě subjektivní odpovědnosti postačuje zavinění ve formě nedbalosti, přičemž ustanovení § 2911 OZ toto presumuje a dochází tak k obrácení důkazního břemene. Vztah mezi oběma typy odpovědnosti však nelze označit jako protichůdný. V tomto směru je dáno pravidlo, že objektivní odpovědnost je výjimkou z pravidla subjektivní odpovědnosti. Obě formy se tak navzájem doplňují a tvoří jeden funkční celek odpovědnostního systému.

V poslední kapitole jsem se věnovala srovnání české a německé úpravy. Za zmínku stojí především fakt, že i zde se český zákonodárce inspiroval, když zrušil jednotu civilního deliktu, neboť právě BGB důsledně rozlišuje mezi porušením povinnosti smluvní, či zákonné. V porovnání s OZ ale německý kodex vyžaduje i pro smluvní závazky přítomnost zavinění, přičemž je ale toto presumováno.

Úsilí vynaložené k vypracování této práce splnilo mé očekávání. Během studia zvolené problematiky se stále hromadily další otázky, které se mi nakonec podařilo zodpovědět, potažmo se nad nimi alespoň zamyslet a zaujmout vlastní stanovisko. Za tímto účelem mi byla nápomocná především metoda analytická, komparativní a syntetická.

Použité zdroje

Monografie

1. BIČOVSKÝ, J., FIALA, J., HOLUB, M. *Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou. 7. aktualizované a doplněné vydání.* Praha: Linde, 2000. 775 s. ISBN 978-80-7201-249-5.
2. BIČOVSKÝ, J., HOLUB, M. *Občanský zákoník a předpisy související. 3. přepracované a doplněné vydání.* Praha: Panorama, 1984. 839 s.
3. BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví.* Brno: Masarykova univerzita, 2009. 1007 s. ISBN 978-80-210-4844-7.
4. DRAŠTÍK, A., FEMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. Díl (§1-232).* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015. 3264 s. ISBN 978-80-7478-790-4.
5. DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část. 2., aktualizované a doplněné vydání.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016. 436 s. ISBN 978-80-7552-187-3.
6. GERLOCH, A. *Teorie práva. 6 vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 310 s. ISBN 978-80-7380-454-1.
7. HARVÁNEK, J. a kol. *Teorie práva.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 439 s. ISBN 978-80-7380-458-9.
8. HOLUB, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. *Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním: praktická příručka. 4., aktualiz. a dopl. vyd.* Praha: Linde Praha, 2006. 487 s. ISBN 978-80-7201-402-6.
9. HUMLÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721-2054). Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014. 1335 s. ISBN 978-80-7400-535-0.
10. HUMLÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014. 2072 s. ISBN 978-80-7400-287-8.
11. KINDL, M., ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 303 s. ISBN 978-80-7380-516-6.

POUŽITÉ ZDROJE

12. KNAPPOVÁ, M. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu. 1. vydání.* Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 320 s. ISBN 978-80-8643-255-7.
13. KÖTZ, H., WAGNER, G. *Deliktsrecht. 11. vydání.* München: Vahlen, 2010, 320 s. ISBN 978-3-8006-4146-8.
14. MACUR, J. *Odpovědnost a zavinění v občanském právu. 1. vydání.* Brno: Universita J. E. Purkyně, 1980. 215 s.
15. MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 4. přepracované vydání.* Praha: LINDE Praha a. s., 2010. 640 s. ISBN 978-80-8721-239-4.
16. NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Náhrada škody.* Praha: GRADA Publishing, a.s., 2014. 139 s. ISBN 978-80-247-5165-8.
17. RABAN, P. a kol. *Občanské právo hmotné. Závazkové právo.* Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2014. 528 s. ISBN 978-80-87713-11-2.
18. SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů.* Ostrava: Key Publishing, 2012. 1019 s. ISBN 978-80-7418-146-7.
19. SVEJKOVSKÝ, J. a kol. *Nový občanský zákoník. Srovnání nové a současné úpravy občanského práva. 1. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2012. 792 s. ISBN 978-80-7400-423-0.
20. ŠVESTKA, J., JEDLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M. *Občanský zákoník. Komentář. 1. vydání.* Praha: Frances, 1991. 686 s. ISBN 978-80-7049-025-9.
21. TICHÝ, L. a kol. *Odpovědnost advokáta za škodu.* Praha: C. H. Beck, 2012. 240 s. ISBN 978-80-7179-345-8.
22. TINTĚRA, T., PETR, P. a kol. *Základy závazkového práva. 2. díl.* Praha: Leges, 2017. 272 s. ISBN 978-80-7502-168-7.
23. VOLLKOMMER, M., GREGER, R., HEINEMANN, J. *Anwaltshaf-tungsrecht. 4. vydání.* München: C. H. Beck, 2014. 374 s. ISBN 978-3-4066-4282-1.

Články

24. BEJČEK, J. Všeobecná právně kulturní inspirace Všeobecného zákoníku občanského z r. 1811. *Časopis pro právní vědu a praxi*. [Online]. 2011, č. 3, s. 201-207. [cit. 22. 6. 2020]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/6323>
25. BERAN, K., HRÁDEK, J. K čemu se vztahuje a co zahrnuje nedbalost v soukromém právu. *Jurisprudence*. [Online]. 2017, č. 1, s. 14-24. [cit. 22. 6. 2020]. Dostupné z: <http://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/k-cemu-se-vztahuje-a-co-zahrnuje-nedbalost-v-soukromem-pravu.m-226.html>
26. PAVLŮ, R., BAIER, J. Odpovědnost za škodu způsobenou informací nebo radou dle § 2950 NOZ. *Rekodifikace & Praxe*. 2014, roč. 2, č. 5, s. 6-9. ISSN 1805-6822.
27. TICHÝ, L., Neuspokojivé řešení smluvní odpovědnosti za škodu v o.z. (plaidoyer za předvídatelnost škody). *Bulletin advokacie*. [Online]. 3/2018, s. 20-26. [cit. 22. 6. 2020]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/neuspokojive-reseni-smluvni-odpovednosti-za-skodu-v-o.-z.-plaidoyer-za-predvidatelnost-skody?browser=mobi>
28. VLASÁK, M. Obrácení důkazního břemene o zavinění v občanském právu. In *Dny práva - 2008 - Days of Law. 1. vyd.* Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1012-1020, 9 s. ISBN 978-80-210-4733-4.

Judikatura

29. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 5. 2. 2004 sp. zn. 21 Cdo 1059/2003. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2004 [cit. 22. 6. 2020]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/Web-Search/5134A006509284F5C1257A4E0068B42F?openDocument&Highlight=0
30. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 6. 9. 2007 sp. zn. 25 Cdo 65/2006. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2007 [cit. 22. 6. 2020]. Dostupné z:

POUŽITÉ ZDROJE

- http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/Web-Search/56108E89D2049ABAC1257A4E0067D83C?openDocument&Highlight=0
31. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 1. 2003 sp. zn. 25 Cdo 1094/2001. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2003 [cit. 22. 6. 2020]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/Web-Search/9C3506E212715395C1257A4E0068A497?openDocument&Highlight=0
32. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 10. 2016 sp. zn. 25 Cdo 2858/2015. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2016 [cit. 22. 6. 2020]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/Web-Search/A788025D72712185C12580CD002B7E45?openDocument&Highlight=0
33. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 1. 2016 sp. zn. 30 Cdo 4973/2014. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2016 [cit. 22. 6. 2020]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/Web-Search/38D157E207A4E3F0C1257F80004194D9?openDocument&Highlight=0
34. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 7. 2008 sp. zn. 25 Cdo 883/2006. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2008 [cit. 22. 6. 2020]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/Web-Search/11C90BF0B0EF0A4FC1257A4E00687C0D?openDocument&Highlight=0
35. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 5. 2011 sp. zn. 25 Cdo 1240/2009. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2011 [cit. 22. 6. 2020]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/Web-Search/A187793C69B20934C1257A4E006537C8?openDocument&Highlight=0

Internetové zdroje

36. Principles of European Tort Law. European Group on Tort Law [online]. [cit. 22. 6. 2020]. Dostupné z:
<http://www.egtl.org/docs/PETLCzech.pdf>

Právní předpisy

Zákony

37. Ústavní zákon č. 2/1993, *Listina základních práv a svobod*, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [Cit. 22. 6. 2020].
38. Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [Cit. 22. 6. 2020].
39. Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [Cit. 22. 6. 2020].
40. Zákon č. 141/1950 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [Cit. 22. 6. 2020].
41. Zákon č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [Cit. 22. 6. 2020].
42. Zákon č. 513/1991 Sb., *obchodní zákoník*, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [Cit. 22. 6. 2020].
43. Zákon č. 509/1991 Sb., *kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [Cit. 22. 6. 2020].

Ostatní

44. Důvodová zpráva k OZ
45. Důvodová zpráva k BGB